

www.e-rara.ch

Omnes quae extant D. Hieronymi Stridonensis lucubrationes

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Basileae, [1536-1538]

Universitätsbibliothek Basel

Shelf Mark: FM1 II 1-6

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-62470>

Commentarii in primam epistolam ad Corinthios Paulus

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

A omnem uirtutem inimici: id est ne nobis praeualeat, & omnibus super eum membris liberis ac solutis ambulare possimus. **a** ¶ Salutat uos Erastus Arcarius ciuitatis & Quartus frater. Hic Arcarium ex Arcario dicit: sicut gentes credentes ex gentibus saepe uocauit, secundum consuetudinem legis quae Abigail, uxorem Nabal adhuc appellat, cum iam illo mortuo in Dauid matrimonio transisset. **b** ¶ Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis. Amen. Hae est subscriptio manus eius in omnibus epistolis, ut in ea etiam commo- neret beneficia Christi. **c** ¶ Ei autem qui potens est uos confirmare. Signis atque doctrinis. Itē hic patris personam monstrat. Descendens autem dicit: manifestatum hunc per scripturas propheticas secundum imperium aeterni dei: spiritum sanctum significat. Item infert: Cognitum est soli sapienti deo per Christum Iesum: cui gloria in secula. Hoc loco patrem & filium manifeste loquitur. Quod autem dicit: Cognitum est soli sapienti deo: in communi munere, mysterij significat trinitatem. **d** ¶ Iuxta euangelium meum & praedicationem Iesu Christi. Ut sic uiuatis, quomodo ego Christi exemplo & autoritate gentibus praedicaui. **e** ¶ Secundum reuelationem mysterij. Mysterium de uocatione uniuersa-

rum gentium in lege diu fuerat occultatum, quod nunc per Paulum euidenter patefactum est euangelium in Christo per testimonia prophetarum: quia quamuis de gentibus ante multa dixisset, tamen quomodo & in Christo unum fierent & Iudaei, nemo tam aperte cognouerat. Exi-

stimare enim poterat quosdam ad fidem quasi profelytos admittendos. **f** ¶ Temporibus aeternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum. Descendens autem dicit quid est patefactum. **g** ¶ Secundum praeceptum aeterni dei. Praecepit deus ut omnes gentes obediāt & deum agnoscant, quod futurum quandoque solus ante sciebat, qui solus naturaliter sapiēs, sicut

psi epistolam hanc in domino. Salutat uos Gaius hospes meus, & uniuersa ecclesia. Salutat uos Erastus Arcarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis: amen. Ei autem qui potens est uos confirmare iuxta euangelium meum & praedicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus aeternis taciti: quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum praeceptum aeterni dei ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti soli sapienti deo, per Iesum Christum: cui honor & gloria in secula seculorum. Amen.

naturaliter bonus: cum tamen & homo dicatur bonus: sed nos institutione boni uel sapiētes esse possumus: ille natura. Cui per Iesum Christum gloria & honor in secula seculorum. **h** ¶ Ad obeditionem fidei in cunctis gentibus. Spiritum sanctum significat. Item infert. **i** ¶ Cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum: Cui honor & gloria in secula seculorum. Amen.

Commentariorum in epistolam ad Romanos, finis.

B COMMENTARII IN PRIMAM epistolam ad Corinthios Paulus.

Paulus quod nomen praeponit in epistolis, autoritatis esse noscendum. Item aliter. Paulus apostolus: connectens in epistola fratrum nomina: uel humi-

litem suam significat, uel cooperatorem esse cum apostolica praedicationis ostendit. **l** ¶ Vocatus apostolus Iesu Christi per uoluntatem dei. Voluntate dei uocatur quisque ad fidem, sed sua sponte & suo arbitrio credit: sicut ait in Actibus: Non fui incredulus coelesti uisioni. **m** ¶ Et Sosthenes frater ecclesiae dei. Frater, inquit, non apostolus: Hunc autem idcirco secum

scribentem inducit: quia ex ipsis doctor est, & pro his ualde sollicitus. **n** ¶ Quis est Corinthi. Ostendit qui sunt ecclesia dei, sancti scilicet & immaculati: quia ecclesia neque maculam habet neque rugam, & ideo his scribit qui integram adhuc seruabant, non qui perdidērunt sanctitatem. Nam istos honorat literis, illos autoritate commendat. **o** ¶ Sanctificatis in Christo Iesu uocatis sanctis. Per baptismum sanctificatis. Cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi. Proprie sacerdotum est inuocare dominum: Quibus dicitur: Sic benedicite filiis Israel, inuocantes nomen meum super illos. Et Psalmista dicit: Et Samuel inter eos qui inuocant

nomen eius. Quem sacerdotē fuisse illa res probat: quia & sacerdoti successit & hostias offerebat. De quo etiam secundum historiam dictum est: Suscitabo mihi sacerdotem fidelem. Qui quamuis non sit ex genere Aaron, tamen de tribu Levi esse in Paralipomenon legitur: quia

ipse hunc constituit qui & illum. Ita enim Aaron elegit, ut alios postea eligendi non amiserit potestatem.

p ¶ In omni loco ipso rū & nostro. Quia sacerdotes & suo & apostolorum loco funguntur. Propter quod etiam ecclesiarum apostoli nominantur. Item aliter. Vniuersis ecclesijs, prouinciae Achaiae ostendit se has literas mittere.

q ¶ Gratia uobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo. Pax gra-

tiam seruam, quam quidam habere nolebant. **r** ¶ Gratias ago deo meo semper pro uobis in gratia dei quae data est uobis in Christo Iesu. Primum solito laudando prouocat ad profectum, & dicit se quidem gaudere de eorum scientia: sed scire illos debere: quia uera sapientia non inquit neque dissensit. **s** ¶ Quia in omnibus diuites facti estis in illo. In omnibus uirtutibus, per sapientiam, quae amicos dei & prophetas constituit. Item aliter. Hoc dicendo, Apostolus ostendit eos quando ad fidem Christi accesserunt, omni gratia tunc ditatos: nunc autem non iuxta fidem conuersantes, uacuefactam monstrat gratiam quam perceperunt.

¶ In omni

AD CORINTHIOS EPISTOLA PRIMA

Paulus, uocatus apostolus Iesu Christi per uoluntatem dei, & Sosthenes frater ecclesiae dei, quae est Corinthi: sanctificatis in Christo Iesu uocatis sanctis, cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi: in omni loco ipsorum & nostro. Gratia uobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias ago deo meo semper pro uobis in gratia dei quae data est uobis in Christo Iesu: quia in omnibus diuites facti

Act. 26. c

Psalm. 68. b

A **4** ¶ In omni uerbo & in omni scientia. Id est non tam noui q̄ ueteris testamenti. **b** ¶ Sicut testimoniū Christi confirmatum est in uobis. Testimonium quo ait: Omnis scriba doctus in regno coelorum similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo noua & uetera. **c** ¶ Ita ut nihil

Sap. 7.6

uobis desit i ulla gratia. Vnde ait Salomon. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, id est, cū sapientia. **d** ¶ Expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi. Ille uere expectat aduentum Christi, qui in omnibus pręparatus est. Reuelatio autem dicitur domini aduentus: quia modo a nobis abscondita est.

Psal. 118. d

¶ Qui & confirmabit uos usq̄ ad finem sine crimine in die aduentus domini nostri Iesu Christi. Per doctrinam: sicut ait David: Confirmam me in uerbis tuis. Et iterum: Pax multa dilectibus legem tuam, & non est illis scandalum. Itē aliter. Orat pro ipsis ut usq̄ ad finem uitę suę irreprehensibiles in aduentum domini nostri Iesu Christi permaneant. **f** ¶ Fidelis deus per quē uocati estis in societatem filij eius Iesu Christi domini nostri. Quam societatem Ioannes expo-

Ioan. 1. b

2. Tim. 2. c

nit, dicens: Quoniam deus lux est, & tenebrę in eo non sunt ullę. Si dixerimus quia societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur. Et Paulus ait: Si cōmortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & cōregnabimus. Hic locus contra Arianos facit, qui in hoc minorem esse filium uolunt, quo per ipsum omnia facta referuntur, cum hoc etiam in patrem cadat: per quem in societatem filij eius credentes uocat. Item aliter: Hoc contra Arianos ualeat qui ministrum pręceptorum patris filium dicunt: quoniam scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt: hic autem ostenditur quia per deum patrem uocati sunt in cōmunionem Iesu Christi domini nostri. Hucusq̄ cum laude pręfatio. **g** ¶ Obsecro autem uos fratres. Ad unum sentiendi concordiam reuocat, & ut ipsi omnes idem loquantur hortatur. Item aliter. Hic iam causam contra dissensionem aggreditur. **h** ¶ Per nomen domini nostri Iesu Christi. In quo nomine saluati estis & signa fieri cōspexistis. **i** ¶ Ut id ipsum dicatis omnes. Ut unum sentiat atq̄ dicatis. **k** ¶ Et nō sint in uobis schismata. Schismata semper ex contentione nascuntur. **l** ¶ Sitis autem perfecti in eodem sensu & in eadem scientia. Si unum sentiat & proferatis, tunc uere potestis esse perfecti. **m** ¶ Significatum est enim mihi de uobis fratres mei ab his qui sunt Chloes: quia contentiones inter uos sunt. Quare uero? Apostolus crediderit aliquid de absentibus: cum scriptum sit: Non credes auditui uano. Et iterum: Quare ui-

Eccl. 13. et 19

derint oculi tui loquere & cetera. Sed hanc gratiam habebat, ut nosset absens quid in singulis ecclesijs ageretur. Sicut dicit ad Colossenses: Et si corpore absens sum, sed spiritu pręsens, gaudens & uidens ordinem uestrū &c. Quia ergo sciebat Corinthios ita agere, ut audiebat,

Col. 2. d

non credidit sine causa quasi de absentibus quorum conuersationem in spiritu cognoscebat. **n** ¶ Hoc autem dico quod &c. Sub nomine apostolorū, pseudoapostolos tangit, qui eos per sapientiam circūuenerāt mūdi, ut unusquisq̄ eius se diceret esse cuius doctrinam elegisset qui aduersa docebat. Si ergo nec de ueris apostolis hoc dici p̄mitit: quāto magis de falsis nō licebit? **o** ¶ Diuisus est Christus. Diuiditur corpus cū membra dissentiant.

p ¶ Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis: aut in nomine Pauli baptizati estis? Potest istud dici his q̄ relicto Christi exemplo, sanctos ueteris testamenti in solis diuitijs cupiunt imitari: Nunquid Abraham crucifixus est pro uobis, aut in nomine Iob baptizati estis? Et illud domini, ubi docemur non querere quid alij discipulo iubeatur dicētis Petro: Quid ad

Ioan. 11

te, tu me sequere. **q** ¶ Gratias ago deo meo quod neminem uestrum baptizauit nisi Crispum &c. Quod ita contigit, ut illos paucos baptizarem, qui se non dicunt in meo nomine baptizatos. Item aliter. Illorū ipsorum neminem nisi quos numerauit. **r** ¶ Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Non usurpauit minora facere qui poterat officia implere maiora. Sicut hodie & episcopus uel sacerdos, si uoluerit, diaconi poterit implere ministerium. **s** ¶ Non in sapientia uerbi. Cum possint apostoli etiam sermones sapientię predicare, simpliciter docent, ne astutia predicationis ascribatur prudentia & euacuetur crux Christi. **t** ¶ Ut non euacuetur crux Christi. Euacuant enim uim crucis: qui aures declamatione permulcent. **u** ¶ Verbum enim crucis pereuntibus quidem stulticia est. Prædicatio crucis non intelligētibz uirtutem dei: stulticia uidetur dei filium dicere crucifixum. Fideles autē intelligunt dei esse uirtutem qua mors uicta est, & diabolus superatus est. **x** ¶ His autē qui salui sunt, id est nobis, uirtus dei est. Fides enim eorū eos saluos facit. **y** ¶ Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium. Hoc in aduentu saluatoris asserit adimpletum: id est, ad nihilom redigam. **z** ¶ Et prudentiam prudentium reprobo. Eligendo piscatores artem rhetoricā & philosophicā reprobaui. Quare planē, unde sit hæc sapientia quam reprobat deus. Scriptum est enim quod omnis sapientia a domino deo sit: id est de bonā natura ducit exordium

A dium. Hoc enim habet sensus humanus, ut quocumque eum tetenderis, cōsequatur, & paulatim meditatio proficiat. Inde est quod multi illiterati poemata componunt tam exquisita quā uiri eruditissimi admirentur. Hunc ergo sensum quem deus ad se ex creaturis cognoscendū & suam uoluntatem inquirendā dederat: illi ad inquirenda sup̄flua & curiosa uertunt. Similiter & de diuitijs ac fortitudine & de omnib⁹ quibus male utimur possūmus existimare.

a ¶ Vbi sapiens, ubi scriba. Id est doctor. **b** ¶ Vbi inquisitor huius seculi. Nōne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Qui acquirit sapientiam secularem uel quicumque alijs de rebus obscuris inquirat. **c** ¶ Nam quia in dei sapientia &c.] Factura mūdi, dei sapientia est fabricata: in qua per sapientiam naturalem quā ad hoc data & creata fuerat, debuit cognosci ipse qui fecerat: sed quoniam non agnouerūt homines: alia illis medicina succurritur.

B Item aliter. Hoc loco sapientiam dei, ordinatione creaturarum quā uidentur ostendit: ex quibus deum autorem uenerari & agnoscere debuerūt.

d ¶ Placuit deo per stulticiam prædicationis saluos facere credentes.] Non quod uere stulticia sit prædicationis crucis, sed quia apud illos ita haberetur. **e** ¶ Quoniam & Iudæi signa petunt.] Iudæi ex consuetudine prophetarum signa petunt, quā etiam uidentes credere noluerunt. **f** ¶ Et Græci sapientiam quærunt.] Artis dialecticæ & humanæ sapientiæ rationem. **g** ¶ Nos autem prædicamus Christum crucifixum.] Multum suam doctrinam ab illorum sensu discrepare demonstrat. **h** ¶ Iudæis quidem scandalum.] Scandalizantur si audiunt Christum à se crucifixum. Siue scandalum illis est audire Christum mori potuisse quem illi quasi immortalem expectant. Inde est quod dicebant: Nos audiuius ex lege quia Christus manet in æternum: non intelligentes, quia primum pati illum oportebat & sic in gloriā suā introire. **i** ¶ Gentibus autē &c.] Secundum mundanam sapientiam, stulticia uidetur deum credere crucifixum. **k** ¶ Ipsi autem uocatis Iudæis atq; Græcis, Christum dei uirtutem & dei &c.] Hic non diuinitatem Christi dicit dei uirtutem & sapientiam, sed ordinationem crucis. Item aliter: Ipsi Iudæi & gentes cum crediderint, intelligunt uirtutem dei esse quā deuicta morte hominem reuocauit ad uitam, & sapientiam quā nos à dominatione diaboli liberauit: quod ante per incredulitatem intelligere non ualebant. **l** ¶ Quia quod stultum est dei: sapientius est hominibus.] Quod stultum putatur dei, omnem humanam sapientiam antecedit: quia sapientia sua liberari non potuerant qui per crucis mysterium sunt saluati.

m ¶ Et quod infirmum est dei: fortius est hominibus.] Mortem quam nec gigantes euadere potuerunt, crucifixi infirmitas superauit. **n** ¶ Videte enim uocationem uestram fratres.] Exemplum accepit ex his qui crediderant, ut ostendat quia non prodest gloriatio carnalis

ad fidem, sed magis obest, dum superbia sapientiæ & nobilitatis inflati, homines dei sapientiæ subiaccere noluerūt. **o** ¶ Quia non multi sapientes secundū carnem: non multi potentes: non multi nobiles.] Hic contra illos agit oblique, qui se legis peritos, & fortiores apostolis & nobiliores ex sacerdotali stirpe descendere iactabant.

p ¶ Sed quia stulti sunt mūdi elegit deus ut confundat sapientes, & infirma mūdi elegit deus ut confundat fortia, & ignobilia mūdi & contemptibilia elegit deus.] Quia dum in semet ipsis non confidebāt, celerius crediderunt.

Semper enim sapientium & diuitū & fortium gloria increpatur, sicut ait propheta: Nō gloriatur sapiens in sapientia sua, neq; fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitijs suis: sed ipse dominus qd per prophetam dixerat, ipse ad nostrum cōpleuit

Hier. 9. f

exemplum. Nascendo enim de matre paupere, diuitias reprobauit. Dum autem literas non discit, refutat sapientiam secularem. Cum uero traditus non resistit sed patienter sustinet crucem, in humana fortitudine prohibet gloriari. Humiliant ergo se deo huiusmodi si uolunt & ipsi cum ceteris liberari. **q** ¶ Et ea quā non sunt, ut ea &c.] Quā nō sunt sapientia, fortia, nobilia, ut quā sunt talia dissiparet. **r** ¶ Vt non gloriatur omnis caro in conspectu eius.] Omnis caro nō spiritus, quia carnalis est ista gloriatio. **s** ¶ Ex ipso autem &c.] Si ergo ex ipso estis, nolite ea quā ille reprobat admirari. **t** ¶ Qui factus est sapientia nobis à deo & iusticia.] Nobis factus est, sibi semper fuit: ut scilicet nos faceret sapientes & iustos & sanctos. Item alia expositio. Cum sit Christus dei patris sapientia, tunc tamen cum quis in illum crediderit, sapientia ei Christus efficitur. **u** ¶ Et sanctificatio & redemptio.] Redemptio nostræ salutis. **x** ¶ Vt quem admodum scriptum est: &c.] Non in semetipso aut in superius comprehensis.

Cap. II.

E T ego cum uenissem ad uos fratres.] Quia ostendebat non illos debere humanam sapientiam admirari, suo quoque exemplo confirmat, eo quod ipse nō per humanam sapientiam prædicasset. **y** ¶ Non ueni per sublimitatem sermonis, aut sapientiæ &c.] Noli pompaticum eloquentiæ iactare sermonem in prædicatione diuina. **a** ¶ Nō enim iudicaui me scire aliquid &c.] Id est nō sum gloriatus in aliquo nisi in Christo. **b** ¶ Et hunc crucifixum.] Quod stultum apud homines esse uidetur

A uidetur. **a** ¶ Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud uos.] Nec enim alio modo deum conuenerat prædicari: non iactantia neque gloria carnali.

b ¶ Et sermo meus & prædicatio mea.] Quia dialectici erant Corinthij, noluit apud illos disputatione uti, ne

hoc quoque illis noua aliqua philosophia uideretur, sed magis illis uirtutes & miracula demonstrauit.

c ¶ Non in persuasibilibus humanæ sapientie uerbis sed in ostensione spiritus & uirtutis.] Quia rhetorica habet colores persuasorios in unaquaque materia.

d ¶ Ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in uirtute dei.] Sapientia hominis temporalis, ad breue pdest. Virtus autem dei ut æterna, dat sine fine pfectum.

e ¶ Sapientiam autem loquimur inter perfectos.] Ne putetis & nos sapientiam non habere: habemus diuinam, sed uos iam tunc capere minime poteratis: quæ iam credentibus aperitur.

f ¶ Sapientiam uero non huius seculi neque principum &c.] Siue regum siue philosophorum, qui in hoc seculo primatum sapientie tenere uidentur. Qui cum sapientia sua per nostrum euangelium destruuntur. **g** ¶ Sed loquimur dei sapientiam in mysterio quæ abscon-

Matth. 13. c i ¶ Et gloriam nostram.] Qui credimus Christo. **k** ¶ Quam nemo principum huius seculi cognouit.] Pilatus, Calphas & ceteri, quorum etiam ignorantia damnatur: quia non debuerat ignorare. **l** ¶ Si enim cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent.] Hoc loco ad defensionem peruersi dogmatis, duæ hæreses abutuntur, Apollinarij scilicet & Arii. Vna ut perfectam assumptionem hominis naturam destruat. Alia ut dei uerbum asserat esse passibile: neque erat intelligens, maiestatis dominum etiam assumptum hominem dictum: neque ista sciens, non diuinitatis sed humanitatis passibilem esse naturam. Item alia expositio. Dominus maiestatis carne patitur, carne crucifigitur, carne moritur, substantia autem deitatis impassibilis est. Et simili modo etiam apostolus Petrus testatur in epistola sua, Christum pro nobis in carne passum

1. Pet. 2. d dicens: Qui peccata nostra ipse portauit in corpore suo super lignum. Item alio loco: Christo igitur passo in carne.

Esa. 64. d ne. **m** Sed sicut scriptum est: Quod oculus non uidit nec auris audiuit &c. Memoratorum scilicet principum mens hæc uidere non potuit: quia credere noluerunt. Qui-

Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud uos, & sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientie uerbis: sed in ostensione spiritus & uirtutis, ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in uirtute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam uero non huius seculi neque principum huius seculi, qui destruuntur: sed loquimur dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est, quam prædestinauit deus ante secula in gloriam nostram: quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Sicut scriptum est: quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit deus his qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominibus: nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo cognouit nisi spiritus dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus: sed spiritum qui ex deo est: ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis: quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientie uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stulticia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. Spiritus autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur: sicut scriptum est. Quis enim cognouit sensum domini: aut quis instruxit eum. Nos autem sensum Christi habemus.

Cap. III.

Et ego

dam sanè dicunt oculus non uidit uirginem peperisse, nec auris audiuit. Tunc iusti sicut sol fulgebunt. Qui habet aures inquit, audiendi audiat, & in cor hominis non ascendit, homines cohæredes Christo futuros.

n ¶ Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum.]

Nobis: qui fide meruimus spiritum dei accipere, qui nobis uoluntatem eius ostendit. **o** ¶ Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda dei.]

Etiam quæ in secreto dei consilio conquiescunt. **p** ¶ Quis enim scit hominum quæ sunt hominibus: nisi spiritus &c.] Quæ cogitationes uersentur in homine. Item alia expositio. Præclarum hoc aduersus hæreticos qui creaturam spiritum sanctum dicunt. Vnde hic ostenditur non solum creaturam non esse, uerumetiam quod ipse solus interiora dei & profunda

rimetur: quippe ut eiusdem naturæ atque substantiæ sit cum Christo. **q** ¶ Nos autem non huius mundi spiritum accepimus &c.] Quicumque mundana sapit, non spiritum dei uidetur habere sed mundi. **r** ¶ Ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis.] Ut sciamus quanta nobis à deo collata sunt per Christi aduentum.

s ¶ Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientie uerbis &c.] Quæ etiam uobis annunciamus, non à philosophis uel grammaticis, sed à dei spiritu eruditi. **t** ¶ Spiritualibus spiritualia comparantes.] Illis ea dicentes qui possunt audire: non enim possunt nisi à sibi cognitis & similibus comprehendere.

u ¶ Animalis autem homo non percipit ea &c.] Qui spiritum dei non habet, animalis est: quia animalium ritu uersatur, qui putat nihil esse post mortem. Et ideo ut animal uentri libidinique committit se, æterna morte periturus. **x** ¶ Stulticia est enim illi & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur.] Stulticia illi uidetur primo quod ille qui & passus & mortuus est & resurrexit: totius creaturæ nunc dominus prædicetur. Secundo quod temnere propria bona, alteri præbere maxillam, & cetera his similia Christi mandata. **y** ¶ Spiritus autem iudicat omnia &c.] Iudicat uana esse, in quibus carnales homines delectantur. Et ipse ita se agit ut à nemine iudicetur. Siue omnia spiritualis discernit & intelligit, & sensus illius ab homine non intelligitur animali. Item alia expositio. Omnia dicit quæ sunt spiritualia. Non enim artes & disciplinas huius mundi, animalis homo nisi spiritualiter intelligat, scire potest. **z** ¶ Quis enim &c.] Sensus domini qui est in uiris spiritualibus, sine spiritu dei nemo cognouit. Item sensus, hic intelligentiam significat.

a ¶ Nos autem.] Qui spiritum sanctum accepimus. Cap. III

Et ego

A **E** T ego fratres non potui uobis loqui quasi spiritalibus sed quasi carnalibus.] Modo timens ne putent hoc solum habere sensum domini, quod ipsi ut paruuli audierant, non, inquit, in me sensus domini defecit: sed uobis uirtus defuit audiendi. Item alia expositio. Arguit

Apostolus Corinthios quod gratiam quam in principio credentes acceperant, perdiderint. Videtur aut hoc loco uniuersos in comune increpare. Cum hi reprehendantur qui non iuxta fidem conuersantur. **b**] Tanquam paruulis in Christo.] Non etate carnali, sed in Christo. **c**] Lac uobis potum dedi &c.] Hoc & beatus Petrus ait: Deponentes igitur omnem maliciam & simulationem tanquam modo geniti infantes rationabiles & sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. Si ergo adhuc illi paruuli sunt qui omnem maliciam abiecerunt, & qui nondum sunt in uirtute perfecti, quid de illis censendum est,

B quibus omnis malicia dominatur? **d**] Cum enim sit inter uos zelus & contentio: nonne carnales estis?] Ecce de quibus uitijs carnales iudicantur: quae non proprie per carnem sunt sed de carnali sensu talia descendunt. **e**] Et secundum hominem ambulatis.] Qui

nihil amplius habet quam ceteri homines: secundum hominem dicitur ambulare: sed in hoc loco ob defensionem singulorum hominum, homines appellantur. **f**] Cum enim quis dicat: ego quidem sum Paulus: alius autem, ego Apollo: nonne homines estis?] Vult nos plus esse quam homines. **g**] Quid igitur est Apollo: quid uero Paulus: ministri eius cui credidistis.] Si nos nihil sumus quam ministros ipse constituit, quanto magis illi qui in carnalibus gloriantur? **h**] Et unicuique sicut deus dedit: ego plantauit: Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit.] Hoc ipsum non ex nobis est, sed dei donum est, ut per manus meas signa fierent quae uos excitarent ad fidem: & Apollo sua uos doctrina firmaret: quia sicut planta sine aqua, sic fides sine doctrina marcescit. Si ergo & plantatio & fons dei est: quid nobis ascribitis quasi aliquid nostra uirtute fecerimus? **i**] Itaque neque qui plantat est aliquid &c.] Nisi enim deus incrementum dederit, sine causa laboramus. Nos mercenarii sumus in alieno agro Alienis utimur ferramentis: nihil habemus proprium nisi mercedem nostri laboris. **k**] Dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis &c.] Non in potentia sed in uerbo adiuuamus coli dei agrum & extrui templum. **l**] Secundum gratiam dei &c.] Non secundum meam uirtutem. Siue ponendi fundamentum gratiam accepit ut ibi praedicaret, ubi Christus non fuerat nunciatus. **m**] Ut sapiens &c.] Non potest imperitus architectus ponere

fundamentum. **n**] Alius autem superaedificat.] Alius doctor instituit supra fidem quam ego fundavi. **o**] Unusquisque autem uideat quomodo superaedificet.] Sollicitus quam fortia & recta parietum latera consurgant. **p**] Fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est &c.] Non est alius Christus quem possit uobis aliquis praedicare, praeter Iesum cui fide firmissima credidistis. Hoc solum agitur ne per doctorum negligentiam, obnoxij incipiat esse gehenna. **q**] Si quis autem superaedificat supra fundamentum hoc.] Eiusdem artis est qui superaedificat, licet minor sit in opere cuius ille est qui posuit fundamentum. Non ergo unusquisque homo iuper fidem suam aedificat, sed quilibet doctor: quia nec parietes per se aliquando possunt erigi, nisi fuerint ab operatore constructi. Item hic magistros & doctores significat super fundamentum quod est Christus homines recte instituere uel praue, in quibus magistorum doctrina in die iudicii in igne reuelabitur, ubi consumptis peccatoribus probati manebunt. Doctores autem super his qui probati fuerunt, mercedem retributio-

nis accipient: in illis uero quos ignis exurit, damno afficientur: quia inuacuum laborauerunt. Idem autem magistri in iudicium uenientes, salui fient, si tamen ipsi causa non fuerint perditorum. Quod autem ait: Si cuius opus arserit, damno affectus erit. Non hinc ut quidam putant in igne flammam arsurum sunt opera, sed homines qui ita operati sunt ut mereantur incendio deputari. Si autem opera, id est crimina continentur, saluo eo qui perpetrauerat, non erit ei damnum sed lucrum. Unde manifeste ostenditur sicut supra comprehensum est, homines esse aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, foenum, stipulam. Quia acceptis institutionibus magistrorum uel obseruant praecpta uel negligunt. **r**] Aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, foenum, stipulam: uniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim domini declarabit quae in igne reuelabuntur.] In ecclesia tria genera sunt bonorum. Est bonum, & melius, & optimum. Quod autem primo aurum posuit, ut sermo melius texeretur, sit ad fortitudinem non ad speciem comparauit. Quia argentum fortius est auro, ideo meliori ponitur loco. Tria sunt e contrario genera malorum: Malum, peius & pessimum. Quae lignis, foeno, & stipulae comparantur. **s**] Et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit: si cuius opus manserit, quod superaedificauit, mercedem accipiet.] Aurum & argentum non solum non ardent, sed per ignem splendiora radiabunt. Ligna tamen & caetera cremabuntur. Siue examinationem iudicii, igni uoluit comparare: iuxta

conseru-

A consuetudinem scripturarum. **a** ¶ Si cuius opus arserit detrimentum patietur. Si quis negligenter aut uerbo docuerit aut exemplo, perdet laborem suum. Quia opus aridum infirmumque perficit. **b** ¶ Ipse autem saluus erit. In propria iusticia. **c** ¶ Sic tamē quasi pignē.]

Quod si ille non nisi per ignem saluus erit qui iustus ex proprio est, quia negligenter edificauit discipulos: quid de illis fiet quod & sermone non edificauit, & insuper scandalizant exemplo? **d** ¶ Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis. Nescitis cuius sitis templum, siue in singulis, siue in uniuersa ecclesia?

e ¶ Si quis autem templum dei uiolauerit: disperdet illum deus. Templum enim dei &c.] Siue suū corpus peccando, siue ecclesiam ad prauā doctrinam reducendo: uel certe exemplo proprio destruendo. Solent hunc locum No. uatiani opponere ad poenitentiam excludendam. Quibus respondendum est, ad quid hoc ipsum scribitur: Spē ueniā non habebunt. **f** ¶ Nemo uos seducat.] Propria uel aliena adulatione deceptus. **g** ¶ Si quis uidetur inter uos sapiens esse in hoc seculo: stultus fiat ut sit sapiens.] Hic proprie mundi increpat sapientes,

Math. 5. f quos humana sapientia non permittebat sentire diuina. Aliter. Si quis ad reddendum uicem iniuriā, si eadem fecerit, putet se esse sapientem, stultus fiat. In hoc enim seculo stultus est qui euāgelica uoluerit implere praecepta. Qui enim percutienti, alteram praebet maxillam, uoluntate stultus est, non natura. **b** ¶ Sapientia enim huius mundi stulticia est apud deum. Nihil stultius est quam ut uelit se, qui non potest uindicare, & deo suam non referuat iniuriam. Et ita de contumelia uindicta apud deum perdet, & de patientia mercedem. **i** ¶ Scriptum est enim. Comprehendam sapientes in astutia eorum. Ad effugiendam manum dei, nulla suffragatur astutia. **k** ¶ Et iterum: Dominus nouit cogitationes sapientium quoniam uanae sunt. Nihil utilitatis conferunt ad salutem. **l** ¶ Nemo itaque gloriatur in hominibus. In falsis scilicet apostolis, humana tantum sapientibus, cum nec in nobis quidem, sed in eo cuius & ipsi sumus sit gloriandum. **m** ¶ Omnia enim uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas nos uestri sumus: uos autem Christi: siue mundus, siue uita, siue mors. Omnia creata sunt propter sanctos: qui cum nihil habeant, possident cuncta. Possumus autem haec ad libertatem referre arbitrij, ut quod uelint eligant siue mortem siue uitam. **n** ¶ Siue praesentia siue futura. Omnia enim uestra sunt.]

Quod sanctis tam praesentia quam futura diuinitus sint attributa: item Christi uitam mortemque significat. Quoniam propter nos & mortuus est & resurrexit. **o** ¶ Vos autem Christi.] Sic est Christus dei: sicut alibi deus dicitur Christi, & hoc fide diuinitate uelis intelligi: Ceterum hic de assumpti

hominis forma tractat, secundum quam & dicitur unctus.

p ¶ Christus autem dei.] Quasi homo.

Cap. IIII.

Sic nos existimet homo ut ministros Christi & dispensatores ministeriorum dei. Non ut aquales Christo. **r** ¶ Hic iam quaeritur inter dispensatores ut fidelis quis inueniatur. In

terrogatis uox est, id est, iam hic uos putatis conscientias iudicari. **s** ¶ Mihi autem pro minimo est ut a uobis iudicer, aut ab humano die. Huiusmodi iudiciū nullius dico momenti, in quo saepe ueritas & iusticia frustratur. Diem enim hominis non concupiuit. Hieremias ait. **t** ¶ Sed neque me ipsum iudico.] Ego qui conscientiam meam optime noui, nihil esse me iudico. Neque me ipsum iudico.

u ¶ Nihil enim mihi conscius sum.] Male sentiunt qui dicunt: Nemo potest uisitare peccatum. **x** ¶ Sed non in hoc iustificatus sum.] Hoc pro humilitate dicit: Nihil

enim mihi sum conscius: unde super homines debeam gloriari. Si hoc Paulus dicit: Quid a nobis dici debeat cogitandum est. Sed non in hoc iustificatus sum. **y** ¶ Qui autem iudicat me dominus est.] Non in quo me quidam ita laudant: quia ita quisque aliena laude non iustificatur, ut ne maculetur infamia. Vnicuique enim apud deum quod est, non quid dicitur: imputatur. **z** ¶ Itaque nolite iudicare ante tempus, quousque ueniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.] Homo uidet in facie, deus autem in corde. **a** ¶ Et tunc laus erit unicuique a deo.] Ille uere laudabilis est qui dei testimonio laudatur apud quem omnia occulta & inuisa sunt cognita. **b** ¶ Haec autem fratres transfigurauit in me & Apollo propter uos.] Ut a nobis humilitatis sumatis exemplū: ne supra disciplinam scripturae audeat unusquisque aduersus alterum pro alio inflari, doctore malae contentions euerso. **c** ¶ Ut in nobis discatis ne supra quod scriptum est: Unus aduersus alterum infletur pro alio.] Hoc est quod dicit: ne unusquisque magistrum proprium praedicans, alter aduersus alterum inflatur. **d** ¶ Quis enim te discernit? Hic ad ipsos inflatos per eloquentiam, uerba conuertit: quis te discernit cuius momenti sis? **e** ¶ Quid autem habes quod non acceperis? Quid enim boni ex teipso habes quod a nullo

A nullo didiceris: uel dei dono minime consecutus sis.

a ¶ Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Quasi in proprio gloriaris. **b** ¶ Iam saturati estis iam diuites facti estis. Hoc increpatiuo modo legendum uel pronunciandum est. **c** ¶ Sine nobis regnatis.

In nullo nostri indigentes. **d** ¶ Et uti nā regnetis ut & nos uobiscū regnemus. Utinam non essetis falsa gloriatione decepti, forsitan simul regnaremus. **e** ¶ Puto enim quod deus nos apostolos nouissimos ostendit tanq̃ morti destinatos.

Nos omniū ultimos ad gēres tanq̃ ad mortē direxit. **f** ¶ Quia spectaculum facti sumus huic mundo & angelis & hominib. Omnes nostras publice spectāt iniurias, siue uere angeli & homines, siue sancti homines & peccatores.

g ¶ Nos stulti propter Christum, uos autem prudentes in Christo: nos infirmi, uos. Nos tanquam stulti propter Christum omnia sustine-

B mus: Vos autē ita uultis esse Christiani, ut prudentiam seculi teneatis. Nos infirmi, quia uicem reddere nolumus: Vos autem reddendo, fortes uos esse gloriāmini. Nos nihil habentes uoluntaria paupertate deiecti: Vos uobis etiā nobilitatē terreni generis uedicatis. **b** ¶ Vtque in hanc horam &c.] Ab initio praedicationis nostrae usq̃ in praesens tempus.

i ¶ Et esurimus & sitimus & nudi sumus & colaphis caedimur

&c.] Non stamus in sedibus certis, ubiq̃ euangelij necessitate iactamur. **k** ¶ Et laboramus operantes &c.] Sic tamen operabantur ut doctrina officium magis implerent. **l** ¶ Maledicimur & benedicimus &c.] Rogamus deū pro his qui nos blasphemant. **m** ¶ Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus &c.] Sicut scriptum est: Iustus immundus est apud malos. **n** ¶ Omnium peripsema usq̃ &c.] Omnium humillimi atq̃ subiecti. **o** ¶ Non ut confundam uos hac scribo, sed ut filios meos charissimos moneo &c.] Poterant confundi de sua gloria si eos non releuaret. Non enim ruborem illorum cupiebat, sed profectum. **p** ¶ Nam si decem milia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres &c.] Omnes qui ab alio iam genitis ministrant, patres dici non possunt. **q** ¶ Nam in Christo Iesu per euangelium ego uos genui &c.] In nouam uitam me primum praedicante, reformatos uos esse meministis.

r ¶ Rogo ergo uos, imitatores mei estote &c.] Bonorum filiorum est, in omnibus bonos imitari parentes.

s ¶ Ideo misi ad uos Timotheū qui est filius meus charissimus &c.] Quanto fidelior est ceteris, tanto charior cunctis. **t** ¶ Qui uos commonefaciat uias meas quae sunt in Christo &c.]

Qui uos & meis literis & suo comoneret exemplo: aliud enim sine alio prodesse non poterat. **u** ¶ Sicut ubiq̃ in omni ecclesia doceo. Quomodo semp̃ & ubiq̃ meum exemplum cum doctrina concordat.

x ¶ Tanquam non uerturus sim ad uos. Hic incipit causam fornicationis arguere. **y** ¶ Sic inflati sunt quidā. Veniam autem cito ad uos si dominus uoluerit. Tadiu aliquis de scientia falsa se iactat, usquequo uera scientiae praedicator aduenit.

z ¶ Et cognoscā non sermonē eorum qui inflati sunt sed uirtutem &c.] Examina bo non eloquentiae pompam, sed conuersionis effectum, ubi uirtus fidei esse probatur. **a** ¶ Non enim in sermone est regnū dei, sed in uirtute &c.]

Hic ostendit nihil prodesse doctrinā absq̃ iusticiae operibus, ei qui non faciat quae facienda persuadet. **b** ¶ Quid uultis &c.]

Benignus magister discipulorum correctio nem in eorum potestate dimittit: ut si poenitere uelint, elemētissimus consolator adesset. Si autem nollent, durus ultor assisteret peccatorū. **c** ¶ In uirga ueniam

ad uos an in charitate & spiritu mansuetudinis? Quali uirga uenit Petrus ad Ananiam & Sapphiram, & ipse Paulus ad magum.

CAP. V.

Omnino auditur &c.] Ostendit quare superiora minauit. **e** ¶ Inter uos fornicatio qualis nec inter gentes: ita ut uxorem patris sui &c.] In ecclesia cui uos praesse uidemini. **f** ¶ Et uos inflati estis & non magis lucum habuistis. Vana scientia inflamini & curam de his qui pereunt non habetis: ut aut corrigantur, aut ab ecclesia separentur. Cum bonos pastores semper legamus populi deflesse peccata: ut Hieremiam, qui ait: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum: ut ostenderet sibi non affectum doloris, sed lacrymas defecisse. **g** ¶ Vt tollatur de medio uestrū qui hoc opus fecit. Siue homo qui peccauit tollatur, siue satanas eiciatur dum non habet per quem operetur.

C 3 retur

Act. 5

Ibid. 13. b

Hiere. 9. d

A retur. **a** ¶ Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu iam iudicavi ut præsens. ¶ Præsens se esse dicit in spiritu, ne ex solo auditu absentem damnasse putaretur: **4. Reg. 5. 8** secundum illud Elisei dicentis ad Giezi: Nōne spiritus meus tecū erat in uia?

b ¶ Eum qui sic operatus est in nomine dñi nostri Iesu Christi cōgregatis uobis & meo spiritu cum uirtute domini Iesu. ¶ Qui pro me erat præsens, siue in literarum mearū autoritate, per quā dñi quoque uirtus assistit.

c ¶ Tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis. ¶ Ut arripienti illum corporaliter habeat potestatem. Quod dū uiderit se nec carnis hic, nec in futuro, spiritus requiem habiturum, de facto poeniteat ut saluet. Siue sic quisque pro meritis suis de ecclesia pellitur, & satanæ traditur potestati: ut dum caro eius per poenitentiam afflictā quendam interitum patitur, spiritus conseruetur. Habet enim consuetudinem scriptura, ut hominē in parte totū intelligat.

d Siue ita, quia & hic scriptura mos est, ut i carne carnales actō interire, in spiritu uero spiritualis conuersatio salua fieri demonstratur. Itē hic ostendit eiectionem extra ecclesiā rabido ore demonum lacerandam, si permanferit nolens carnis uitia mortificare, ut possit uitam sanctam recuperare.

e ¶ Ut spiritus saluus sit &c. ¶ Quoniam in spiritum satanas accipere non potest potestatem, ut domini iudicio reseruetur.

f ¶ Non est bona gloriatio uestra: nescitis quia modicū fermentum totam massam corrumpit. ¶ Ignoratis quia malo exēplo possunt plurimi interire. Sed & per unius delictum, in omnem populum Iudæorum iram dei legimus aduenisse. **g** ¶ Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio sicut estis azymi. ¶ Nihil in uobis cōuersationis pristinae relinquatis, quod synceritatē possit naturā corrumpere. **h** ¶ Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento ueteri, neque in fermento maliciæ & nequitiae, sed in azymis &c. ¶ Nō figura, sed ueritas. Et Iudæi quidē septem diebus azyma comedebant. Nos uero semper, si simpliciter & pure uersumur. Quia in septem diebus mundus est factus: qui semper in suo ordine reuoluitur. Et quotidie nobis agnus occiditur, & pascha quotidie celebramus: si fermentum maliciæ & nequitiae non habemus. Quid est enim aliud nisi corruptio naturæ, fermentum: quod & ipsum prius a naturali dulcedine recedēs adulterino acore corruptum est? **i** ¶ Scripsi uobis in epistola ne commisceamini fornicarijs: non utique fornicarijs, huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis serui-

entibus. ¶ Hoc ipsum in hac epistola ita scripsi, non ut a gentibus, sed ab his qui peccāt in ecclesia separemini, sin autem, mori debueratis: quos idcirco praecepit uinere interim deus uoluit, quo cohabitatione uestra proficerent infideles. **j** ¶ Alioquin debueratis de hoc mundo ex-

do exisse. ¶ Siue ita: sin autem, melius uobis fuerat de hac luce migrasse, quā indigere per cōmonitionem a gentium confortio separari.

k ¶ Nunc autem scripsi uobis nō commisceri. ¶ Sed magis quod scripsi, hoc est, ne talibus coniungamini.

l ¶ Si is qui frater nominatur inter uos est fornicator, aut auarus, aut idolis seruans, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax. ¶ Non ex sola opinione uitandus est.

Sed si quis frater solo nomine appellatur, cū fornicator detegatur aut fur, ab hoc separari iubemur: sicut scriptum est: Qui se iungit fornicarijs, nequam est: putredo & uermes hereditabunt eū.

m ¶ Cum huiusmodi nec cibū sumere. ¶ Nec communē quidē cibum cum talibus participandum esse concessit.

n ¶ Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicari? Hoc est, de infidelibus.

o ¶ Nōne de his qui intus sunt uos iudicatis? Nā eos qui foris sunt deus iudicabit. ¶ Nunquid non

Ecclesi. 19. 4

Cap. vi.

A Vdet aliquis uestrum habens negocium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in uobis iudicabitur mundus: indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus: quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia

uos de his solis qui sunt intra ecclesiā iudicatis? ¶ Aufferite malum ex uobis ipsis. ¶ Quo facilius eos possitis docere qui foris sunt.

Cap. vi.

A Vdet aliquis uestrum habens negocium aduersus alterum. ¶ Audet aliquis contra praeceptum domini uenire, dicentis: Si quis uult tecum iudicio contendere & cetera. Notandum quod aliquando apostolus in medio causae quam agit, quosdam sensus inferat & de latere iactet, quibus explicitis rursus reuertatur ad causam.

r ¶ Iudicari apud iniquos & non apud sanctos. ¶ Hic probatur Christianos tunc iudices non fuisse: quia ini qui dicuntur. **s** ¶ An nescitis quoniam sancti de hoc &c. ¶ Quod dominus repromisit, discipulis dicens: Sedebitis & uos iudicantes duodecim tribus Israel: etiā omnibus hoc promittēs, qui eos fuerint imitati. Nā ex ipsis unus perijt, cui loco alius successit: cui nihil fuerat repromissum. Paulus quoque & Barnabas apostoli sunt ordinati a sancto spiritu.

t ¶ Et si in uobis iudicabitur mundus. ¶ Siue per uos uel uestro exemplo. **u** ¶ Indigni estis qui de minimis iudicetis &c. ¶ Ergo indigni sunt de rebus exiguis iudicare, qui & mundū totū & angelos iudicabunt. Illos angelos qui cum carne non habuerint, peccare uoluerunt, hi qui in carne sancti esse uoluerunt, iudicabunt.

x ¶ Secularia igitur &c. ¶ Quae de rebus seculi oriuntur. ¶ Contem-

Matth. 5. f

Matth. 19. d

¶ Contem

A ¶ Contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Possunt de his etiam illi qui minimi sunt in ecclesia iudicare. Item contemptibiles in ecclesia eos iudices dicit, quos appellat in inferioribus infideles.

b ¶ Ad uerecundiam uestram dico. Sic non est inter uos sapiens quisquam qui possit iudicare inter fratrem suum. Erubescere debetis, eo quod nemo sit inter uos tam sapiens qui nouerit causas inter fratres discernere, ut non necesse sit publice litigare.

c ¶ Sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. Duplex peccatum est, & quod iudicio contenditis, & quia apud infideles uos ad iurgium prouocatis.

d ¶ Iam quidem omnino delictum est in uobis. Iam hoc solum delictum est quod contra preceptum factis Christi. ¶ Quia iudicia habetis inter uos. Qui semper pacem habere debetis, etiam cum rerum temporalium detrimento seruata. ¶ Quare non magis iniuriam accipitis?

B quare non magis fraudem patimini? sed uobis iniuriam facitis & fraudatis. Cum illata secundum euangelij preceptum, & domini exemplum patienter sustinere deberetis: uos contrario non solum non suffertis, sed etiam non facientibus irrogatis. ¶ Et hoc fratribus. Quod nec inimicis reddere debetis, fratribus facere non timetis.

b ¶ An nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt. Quod regnum dei non possidebunt, nisi omnia peccata baptismi gratia diluantur.

i ¶ Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces &c. Nolite errare, putantes uobis solum fidem sufficere ad salutem, cum omne peccatum permanens, excludat a regno, sicut ad Galatas ait:

Gal. 5. d Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immundicia, contentiones, ira, & his similia, quae praedico uobis: quoniam qui talia agunt, regnum dei non consequentur. Ideo autem addidit, & his similia ne quis negaret praeter haec alia esse peccata, quae regnum dei prohiberent intrare. ¶ Et haec aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis. Nolite de praeteritis timere peccatis, tantum ne post baptismum delinquatis. Aut qui ut assueti praueuerint fuerint, ad poenitentiam conuertantur. Item omnia peccata, baptismi gratia diluantur. Item alia expositio. Hoc contra haereticos dicit, qui Christum & spiritum sanctum a deo patre separare conantur. Hic enim ostenditur, quoniam sicut pater, ita & Chri-

stus & spiritus sanctus peccata abluit, iustificat atque sanctificat. ¶ In nomine domini nostri Iesu Christi & spiritu dei nostri. Abluti in nomine Christi, sanctificati per spiritum dei. ¶ Omnia mihi licent &c. Qui de fornicatione tractabat, uoluit gulam & intemperantiam, meretriciam fornicationis ostendere & simul destruere. Item hoc dicit, quia liberi sum arbitrij, & licet mihi agere quod uelim: non tamen debeo ipse aliquo peccato esse subiectus.

n ¶ Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca uentri, & uenter escis. Licet nobis manducare & bibere, sed si nimium uentri subditi fuerimus, ipsum licitum trahit nos ad illicita: hoc est, ad fornicationem: ita & de omnibus intelligendum, quae cum peccatum non sint, occasiones tamen possunt capere delictorum.

o ¶ Deus autem hunc & hanc destruet. Et haec duo: id est, escam & uentrem, & hominem his subditum & uoluptatibus seruientem. Item in resurrectione mortuorum non destruetur uentris substantia, sed escus corporum, & uentris opera cessabunt. Quoniam regnum coelorum sicut idem Apostolus ad Romanos dicit: neque esca neque potus est.

p ¶ Corpus autem non fornicationi sed domino, & domino corpori. Non fornicationi, sed domino exhibeatur, & domino corpori copulabitur. Dominus enim nobiscum est quoadiu fuerimus cum illo, si dereliquerimus eum, & ille nos derelinquet.

q ¶ Deus uero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per uirtutem suam. Quia caput nostrum suscitauit, & nos suscitabit, si tamen eius membra per sanctitatem esse mereamur. ¶ Nescitis, quoniam corpora uestra, membra sunt Christi. Omnis ecclesia, corpus Christi est, singuli autem membra.

s ¶ Tollens ergo membra Christi. Tollit Christi membra, id est, abscindit se a corpore Christi, qui iunctus est meretrici. ¶ Faciam membra meretricis: Absit. Non dixit, fornicatoris, ut ostenderet eum eiusdem & criminis esse & nominis, cuius illa est: Apud homines enim minus uidetur uiri quam mulieris admissum.

u ¶ An nescitis, quoniam qui adharet meretrici, unum corpus efficitur. Quomodo cum uxore licite, ita & illicite cum meretrice una caro efficitur per amorem. ¶ Qui autem adharet deo, unus spiritus est. Quomodo per carnis opera caro fit: ita per opera dei, spiritus efficitur.

y ¶ Fugite fornicationem. Cuius crimen uideris esse grauissimum. ¶ Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur &c. Omne peccatum

C ¶ potest &

Rom. 14. c

A potest & ab uno committi, qui membrum dici potest, non tamen corpus. In fornicatione autem duo pereunt, etiam corpus. Gravius ergo malum est, in quo duae animae moriuntur. Grauat fornicationis causam, quae illis per consuetudinem leuissima uidebatur. Item alia expositio: De his qui sunt in coniugio constituti, Apostolus sumit exemplum. Quo modo, inquit, scriptum est: Erunt duo in carne una: id est, uir & uxor, unum corpus efficitur. Vnde si aliquis ipsorum fuerit fornicatus, peccat in alium, quasi in proprium corpus. Residua autem peccata, specialia uni uicuiusque sunt, nec alterum condemnant.

Gen. 2. d ¶ An nescitis, quoniam membra uestra, templum sunt spiritus sancti, qui in uobis est: quem habetis à deo. Cui grauissimam iniuriam facitis fornicando. b ¶ Et non estis

uestri, empti enim estis precio magno. ¶ Qui non est suus, non debet suae uoluntati seruire, sed illius à quo emptus est, secundum ipsius iussum dicentis: Qui uult post me uenire abneget semetipsum sibi. Si enim homo à seruo pauca pecunia comparato, continuè exigit seruitutem, quanto magis ille qui nos sua morte redemit: Sicut ait Petrus: Scientes quod non corruptibilibus, argento uel auro redempti estis de uana uestra conuersatione patris traditionis, sed precioso sanguine, quasi agni immaculati & incontaminati Christi. Aliter: Rescindit emptio nis pactum quisquis inculcauerit ius testamenti: & à serui conditione alienus est, qui libertate suae uoluntatis non impeditur. c ¶ Glorificate & portate deum in corpore uestro. ¶ Glorificate deum actibus uestris, & portate eum, eius imaginem conseruando, sicut ait alibi: Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem coelestis.

Cap. V I I

De quibus autem scripsistis mihi. Incipit de coniugijs, ante enim expugnauit illicita quae de licitis loqueretur. c ¶ Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquaeque suum uirum habeat. Vxori uir debitum reddat: similiter autem & uxor uiro. ¶ Bonum fuerat illud quod uobis in primordio praedicauimus, hoc est, secundum coniugij usum, non tangere mulierem. Sed quoniam multos incontinentes huic doctrinae scripsistis refragari, concedatur remedium, ne fornicando moriantur. Ergo hoc Apostoli exemplo in primis uirginitas & continentia praedicatur. Et si quis se incontinentem non erubuerit confiteri, in languorem incontinentiae reclamanti, non denegetur remedium nuptiarum. Quomodo si peritus medicus inquieto agro, & neganti se posse à pomis omnibus abstinere: concedat aliquantum, ne ille pernicipsa praesumat. Incontinentiae reuera usus, & tempore, & aetate, & loco, & infirmitate prohibetur. Castitas uero potest iugiter custodiri. Illud ergo debemus appetere, quod facilius custodire sine impedimento ullo possumus & in perpetuo possidere. Sed obijcere amatores luxuria solent: Vt quid ergo prima dei benedictio, crescere & multiplicare, concessit? Vt terra scilicet repleretur: qua iam impleta, debemus ab incontinentia temperare. Sed potuit, inquit, omnes homines de terra formare, si semper illi usus coniugij non fuerat placiturus. Sed non queritur quid potuit, sed quid fecit, cui omniaabilia sunt. Ipsam denique

que Euam noluit de terra facere, sed de costa. Si autem putas nobis antiqua tempora in omnibus conuenire: imitare Adam, qui filiam (ut ita dixerim) suam accepit uxorem. Cain similiter, si non pudet & ceteros, qui proprias in matrimonium accipere sorores. Quod si fieri non debet,

omnia dominum secundum praescientiam suis temporibus ordinasse credamus: ut qui tunc terram implere uoluit, modo plus diligat castitatem, cui & gratè primum repromittitur. Illud etiam dicendum est, quod nec secundum uetus testamentum, quosdam uxores habuisse uideamus. Quia ibi uxores liberorum causa habere permissum est: non propter nimiam libidine exercendam, qui in hoc etiam animalibus deteriores esse noscuntur: quo necando filios, probant se non filiorum causa

nupuisse. Qui autem ea sola causa coniungitur, statim se abstinet post conceptum. Et cessante iam per aetatem partu, cessat & usus. f ¶ Mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir: similiter autem & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. ¶ Corpus dicitur omne quod iungitur. Sicut ergo mulier corpus dicitur uiri: ita & uir, corpus mulieris appellatur. Ideo neque si uoluerit mulier contrarie, in corpore suo, id est, in uxore, uir poterit dominari. Dubium autem non est, multo magis nolente uiro, neque in uirum mulierem posse praeualere. Quoniam ergo de duobus incontinentibus dicit, concedit ex necessitate Apostolus, ut in idipsum, quia utriusque incontinentes sunt, reuertantur: ne intercedente quacunque dissensionis causa, ambo fornicationis crimen admittant, quia utriusque sunt incontinentes. Ceterum autem si unus è duobus considerans primum castitatis, uoluerit continere, incontinenti assentire non debet, sed ita agere, ut uidendo continentiam illius prouocetur incontinens, quia luxuria ad continentiam transire debet, non ad luxuriam continentia declinare, quamuis plurimae mulieres castitati contra dicant. Ita illum qui uoluerit continere, agere debere, ut incontinentia assentiatur in idipsum, ne dum ille continet, illa peccet. Anima quae peccauerit, ipsa morietur. Nec enim seruituti subiectus est frater aut soror in eiusmodi. Neque enim uocauit nos deus in immundicia, sed in sanctificatione. Aliter: quia uoluit uiro esse subiectam, solum sibi abstulit libertatem. g ¶ Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus &c. ¶ Negare uidetur incontinentes orationi posse uacare, quia in eo utriusque minor est communione, quia catechumeni & poenitentes orant, qui communicare non possunt: Non solum hoc in nouo, sed etiam in ueteri testamento sanctificabantur à muliere, ut de scedenti domino in montem, assistere mereantur. Hic probatur quid possit perpetua continentia, si tantum ualuit triuana. Vnde in Regnorum libro panem sacerdotalem non nisi continentes accipiunt. Quam ob causam necessitas legem soluere uenialiter potuit suffragio charitatis. Vnde & Petrus hortatur nostras orationes minime impediri debere. h ¶ Ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. ¶ Notandum quod ad duos respiciens incontinentes, uni non praedicit continentiam. Item ne uno se retrahente, alius fornicetur. i ¶ Hoc autem dico secundum indulgentiam, & non secundum imperium. Volo autem omnes uos esse sicut me ipsum. ¶ Hoc ut paruulis in

1. Reg. 1. b

1. Pet. 3. b

A dulgeo, non præcipio ut perfectis, nam omnes homines cupio mihi similes inuicem. Noui enim quanta castitas mercede pensetur. Nunquam hoc uoluisset Apostolus, si fieri omnino non posset. **a** ¶ Sed unusquisque proprium donum habet ex deo: alius quidem sic, alius uero sic.]

Hoc est, propriam uoluntatis accepit donum. **b** ¶ Dico autem non nuptis & uiduis. Incipit aliam causam de innuptis. **c** ¶ Bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego. Magnopere appetendum est, quod à tanto doctore laudatur. **d** ¶ Quod si non se continent, nubant. Notandum quod in continentibus nuptiæ concedantur. **e** ¶ Melius est enim nubere quam uri. Malo fornicationis melius est, quod igne punitur: sicut Iudas in Genesi de sua nuru pronuntiatur. **f** ¶ His autem qui matrimonio iuncti sunt. Item de coniugijs minime causa aliqua dimittendis.

Gen. 38. f

g ¶ Præcipio non ego, sed dominus, uxorem à uiro non discedere. **B** Prohibet dimitti quacunque ex causa, ne alijs coniungantur secundum consuetudinem Iudaeorum, quam dominus interdixit, dicens: Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, & aliam duxerit, moechatur. Aliiter: Præcipio non ego, sed dominus, uxorem

Matth. 19. b

à uiro non discedere. Non quia in se non habebat Christum loquentem, hæc dicit: sed ut ostendat, quia ipse dominus per semetipsum de hoc in euangelio dixit.

b ¶ Quod si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari, & uir uxorem non dimittat. Si ob aliquam causam discesserit, alij non nubat: aut suo uiro si uoluerit, reconcilietur: quia hoc quam alteri nubere melius esse manifestum est. **i** ¶ Nam ceteris dico ego, non dominus. Consilium do quod mihi utile esse uidetur.

k ¶ Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & si qua mulier fidelis habet uirum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat uirum. Si quis solus crediderit de duobus, non quo permiserit fidem infideli coniungi. Non enim dixit: si quis ducit, sed si quis habet infidelem. **l** ¶ Sanctificatus est enim uir infidelis per mulierem fidem: & sanctificata est mulier infidelis per uirum fidem. Exemplum refert, quia sæpe contigerit, ut lucriferet uir per mulierem. Vnde & beatus Petrus ait: Ut si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant: id est, cum uiderint eas in melius commutatas, cognoscant omnes dei legem ita consuetudine inueterata potuisse mutari. Item ideo uir & uxor in uicem sanctificantur: quia ex traditione dei, sanctæ sunt nu-

ptia. **m** ¶ Alioquin filij uestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Si non ita esset ut dico, filij uestri adhuc infideles permanerent: sæpe enim contingeret, ut filij illos parentes qui crediderant, sequerentur. Sub qua spe credi uoluit, alterum saluari posse, tam liberorum exemplo

conjugis. **n** ¶ Quod si infidelis discedit, discedat. Maritus enim uel uxor non sunt domino præferendi.

o ¶ Non enim seruituti subiectus est frater uel soror in eiusmodi. Non enim ita ligatus est in eiusmodi causa, quasi uere illi seruire necesse sit, & propter alterum interire.

p ¶ In pace autem uocauit uos deus. Ceterum non ad dissidium sumus uocati: ultro ergo discedere non debemus.

q ¶ Vnde enim scis mulier, si uirum saluum facies? In dubium quidem posuit, sed semper ambigua in melius euenire credenda sunt. Simul querendum, quo modo superius sanctificatus dicatur, de cuius hic salute dubitatur, nisi secundum hunc quem exposuimus intellectum.

r ¶ Aut unde scis uir, si mulierem saluam facies? Si per te credat & salua sit.

s ¶ Nisi unicuique sicut diuisit dominus. Vnumquodque sicut uocauit deus, ita ambulet: & sicut in omnibus ecclesijs doceo. Vel cum infide-

li coniuge, uel etiam cum fidele: siue in præputio, siue circumcisus, seruus aut liber.

t ¶ Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium: in præputio autem aliquis uocatus est, non circumcidatur. Non putet se superflue circumcisus, nec de hoc poeniteat: fuit enim suo tempore necessarium. Siue hoc modo: non adducat præputium, quo sine legis ceremonijs uiuat, quia tunc quibusdam apostoli permittebant opera legalia custodire, ne subito lege retracti, scandalum paterentur. Item alia expositio: Euidens est hoc loco, non hic de circuncisione carnis aut præputio apostolum loqui: neque enim fieri potest, circumcisum aliquem posse præputium adducere: sed ad eos sermo est, qui sunt in coniugio constituti, hoc enim dicit: Si quis ad fidem dei accesserit, uxorem non habens, postmodum gentilem coniugem non debet accipere. Si autem in tali copula constitutus, ad fidem fuerit uocatus, non debere eum coniugale uinculum soluere.

u ¶ Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum dei. Hoc tempore nec prodesse poterit, nec obesse.

x ¶ Unusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat: seruus uocatus es, non sit tibi cura. Christianæ religioni conditio non potest obesse seruilis: ne dicas ergo, quomodo deo possum placere, qui seruus sum: Deus enim non conditionem aspicit, sed uoluntatem querit & mentem.

y ¶ Si uocatus es, non sit tibi cura, sed & si

cum fidele: siue in præputio, siue circumcisus, seruus aut liber.

z ¶ Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium: in præputio autem aliquis uocatus est, non circumcidatur. Non putet se superflue circumcisus, nec de hoc poeniteat: fuit enim suo tempore necessarium. Siue hoc modo: non adducat præputium, quo sine legis ceremonijs uiuat, quia tunc quibusdam apostoli permittebant opera legalia custodire, ne subito lege retracti, scandalum paterentur. Item alia expositio: Euidens est hoc loco, non hic de circuncisione carnis aut præputio apostolum loqui: neque enim fieri potest, circumcisum aliquem posse præputium adducere: sed ad eos sermo est, qui sunt in coniugio constituti, hoc enim dicit: Si quis ad fidem dei accesserit, uxorem non habens, postmodum gentilem coniugem non debet accipere. Si autem in tali copula constitutus, ad fidem fuerit uocatus, non debere eum coniugale uinculum soluere.

aa ¶ Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum dei. Hoc tempore nec prodesse poterit, nec obesse.

ab ¶ Unusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat: seruus uocatus es, non sit tibi cura. Christianæ religioni conditio non potest obesse seruilis: ne dicas ergo, quomodo deo possum placere, qui seruus sum: Deus enim non conditionem aspicit, sed uoluntatem querit & mentem.

ac ¶ Si uocatus es, non sit tibi cura, sed & si

cum fidele: siue in præputio, siue circumcisus, seruus aut liber.

ad ¶ Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium: in præputio autem aliquis uocatus est, non circumcidatur. Non putet se superflue circumcisus, nec de hoc poeniteat: fuit enim suo tempore necessarium. Siue hoc modo: non adducat præputium, quo sine legis ceremonijs uiuat, quia tunc quibusdam apostoli permittebant opera legalia custodire, ne subito lege retracti, scandalum paterentur. Item alia expositio: Euidens est hoc loco, non hic de circuncisione carnis aut præputio apostolum loqui: neque enim fieri potest, circumcisum aliquem posse præputium adducere: sed ad eos sermo est, qui sunt in coniugio constituti, hoc enim dicit: Si quis ad fidem dei accesserit, uxorem non habens, postmodum gentilem coniugem non debet accipere. Si autem in tali copula constitutus, ad fidem fuerit uocatus, non debere eum coniugale uinculum soluere.

ae ¶ Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum dei. Hoc tempore nec prodesse poterit, nec obesse.

af ¶ Unusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat: seruus uocatus es, non sit tibi cura. Christianæ religioni conditio non potest obesse seruilis: ne dicas ergo, quomodo deo possum placere, qui seruus sum: Deus enim non conditionem aspicit, sed uoluntatem querit & mentem.

Sed & si

A **a** ¶ Sed & si potes fieri liber, magis utere.] Vsq̄ adeo nō prodest libertas, nec seruitus nocet. Item similiter ad eos qui matrimonio iuncti sunt, Apostolus loquitur, dicens: Sed & si potes liber fieri, magis utere: si tamen tibi deo pudice uolenti seruire, non fuerit molesta, quādo for

te tuo cōsortio, etiam ipsa ad deū possit cōueri. **b** ¶ Qui enim in domino uocat⁹ est seruus, libertus est domini: similiter qui liber uocatus est, seru⁹ est Christi.] Qui hominis seruus est, liber est deo: & qui hominibus liber est, seruus est Christi. Ambo ergo unū sunt. Non est enim personarum acceptio apud deum.

c ¶ Precio ēpti estis, nolite fieri serui hominū, unusquisq̄ ergo in quo uocat⁹ est frater, in hoc permaneat apud deum.] Precio empti estis: hoc est, Christi sanguine cōparati: nihil ergo propter homines faciat, sicut alibi ait: Nō ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed quasi serui

B Christi, facientes uoluntatem dei ex animo, & cetera. **d** ¶ De uirginib⁹ autem.] Et de hoc consuluerant, ubi esset præcepta uirginitas. **e** ¶ Præceptum domini nō habeo.] Quod sub præcepto est, si non im-

Matth. 19. b

pletur, punit: Impletum morte tantū caret, quia nihil ex se dat: sed quod debet, exoluit. **f** ¶ Consilium autē do.] Consilium est autem saluatoris dicentis: Sunt qui se castrauerunt propter regnum cōlorum. **g** ¶ Tanq̄ misericordiam consequutus à domino.] Suo exemplo docet, non nisi in domino gloriandum. **h** ¶ Vt sim fidelis.] Domini mei semper seruitio occupatus. **i** ¶ Existimo ergo hoc bonum esse.] Hic existimo, non pro dubio posuit, sed pro certo, sicut & illud: Puto enim quod & ego spiritum dei habeo. **k** ¶ Propter instantē necessitatem.] Id est, præsentis uitæ sollicitudinem, quā multū potest obesse iustitiæ: & qua præcipue iuncti matrimonio implicantur. **l** ¶ Quoniam bonum est homini sic esse.] Duplex bonū est: & solitudinibus mundi carere & uirginitatis præmium expectare. **m** ¶ Alligatus es uxori, noli querere solutionem, solutus es ab uxore, noli querere uxore.] Ita uult solutos non ligari, quomodo nec solui dissidio ligatos admittit. **n** ¶ Si autem acceperis uxorem, non peccasti, &c.] Quia libera uoluntatis es, si nō uis esse maior, esto uel minor. Nuptiæ enim peccatum nō sunt, sed per sollicitudinem mundi qui nubunt, legē seruare uix possunt. Aliter: Illos dicit nō peccare si nubant, qui nōdum deo uouerint castitatem. Ceterum qui uel in corde suo promisit: si aliud fecerit, habet damnationē, quia primam fidem irritā fecit. Quod enim erat licitum, per uotū sibi fecit illicitum: sicut Ananias & Sapphira, quibus de precio possessionis suæ retinere nihil licuit: Ob quā causam & subita morte prostra-

A. 7. 8

ti sunt. **o** ¶ Tribulationē tamen &c.] Maledictio se Eua subicientes, siue sollicitudinem secularis tribulationis & tristitiæ patiētur. **p** ¶ Ego autem uobis parco.] Vobis uirginibus, ut minori labore maiorem possitis implere iusticiam. **q** ¶ Hoc itaq̄ dico fratres.] Hic omni inten-

tione etiam habentes uxores ad continentiam cohortatur, ut multo magis suadeat nō nubere nō habentes. **r** ¶ Tēpus breue est &c.] Temp⁹ uitæ nr̄e modicū asserit: ut doceat uoluptatē, quæ cito finitur, non magnopere appetendam, sed magis concupiscendū esse æternū pramium castitatis. **s** ¶ Et qui flēt, tanq̄ non flentes: & qui gaudēt, tanq̄ nō gaudentes, & qui emunt, tanq̄ non possidentes: & qui utuntur hoc mūdo, tanq̄ nō utantur.] Quia & istud in breui transibit: tempus enim omnis rei sub sole, tempus plangēdi, & cetera. **t** ¶ Præterit enim figura huius mundi.] Hoc seculū, quasi umbra pertrāsit. Nolite ergo de eo multum esse solliciti, ne huius possessione perdati æternā, & figuram quærentes incipiat amittere ueritatem. Hic enim mundus, imago futuri est. Si ergo talis est imago, ipsa ueritas quæ-

lis est: Vnde si hoc tam impense diligitis, quanto magis illud impēius amare debetis: Nam seculum hoc nos dimissuros, quotidiana morientū exempla testantur. An forte nos solos credimus immortales, quasi non simus ex hominibus generati? Vnde sapiens semper aliorum casibus emendatur, dicente scriptura: Cor sapiētis in domino luēt. Hic enim finis omni homini, & cui uult, dabit bonum in corde suo. **u** ¶ Volo autem uos sine sollicitudine esse.] Debemus & nos uelle, quod Apostolus uelle se dicit: ne incontinentes, cōtra eius uideamur facere uoluntatem. **x** ¶ Qui sine uxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo: qui aut cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi.] Multum nobis expedit solitudine carere mūdāna, ne forte spina suffocent semē, & dicere incipiamus: Villam cōparauī, boues emī, uxorem duxī, ad cōnam uenire non possum. **y** ¶ Quomodo placeat uxori.] Quale est uxori magis uelle placere q̄ deo. **z** ¶ Et diuisus est.] Quod diuisum est, unum non potest esse, quia unitas diuisionem omnino nō accipit. **a** ¶ Et innupta & uirgo cogitat quæ dñi sunt, ut sit sancta corpore & spiritu.] Corpore, ab usu cōiugali, spiritu, à rerum mūdānarū sollicitudine, dum tota diuino seruitio māncipatur. **b** ¶ Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro.] Nuptam uiro placere asserit cogitando quæ mundi sunt: innupta uero deo quod illi nulla cura sit seculi. Quæ ergo uiro nōn habet, & tamen quæ mūdi sunt, cogitat, cui placere desiderat: Nōne incipiet illi nupta præponi, quæ cogitando

Ecc. 7. 4

Luc. 14. 4

Agitando mundana, complacet uel marito: cum hac nec marito quē non habet, possit placere nec deo. **a** ¶ Porro hoc ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat, sine impedimento dominū obsecrādi.]

Necessitatem illis uideatur imponere: Dicit se illis quid expediat commonere eos. Simul attende, quia si hoc illis utile erat quod Apostolus suadebat, illud min⁹ utile erat, quod illi uolebant. **b** ¶ Si quis autem turpem se uideri existimet super uirgine sua, quod sit superadulta.] Turpis uideri poterit, si cupiētem uirginem suam, nubere non permittat: & illa fuerit fornicata. Itē hoc loco non parentes dicit uirginum filiarum, nec enim potestatis illorū potest esse propositum alienae continentiae, sed unumquēque habere propriae carnis arbitrium, eam incorruptā seruare. **c** ¶ Et ita oportet fieri, quod uult faciat, nō peccat, si nubat.] Si ita necesse fuerit propter filiae uoluntatem, nam parentes quidem usque ad legitimā aetatem custodire debent & docere, quod melius est: si autem illa noluerit, fiat quod necesse est. **d** ¶ Nā qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem: potestatem autem habens suae uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare uirginem suam, bene facit.] Ille firmus statuit, cuius puellae consensus, patris firmauerit uoluntatem. Et nō illum compellit filiae necessitas facere quod nolebat, sicut illum de quo supra loquutus est. **e** ¶ Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit.] Ita concludit uirginum causam, ut eas faciat in omnibus meliores. Vnde prudentibus semper meliora & perfectiora sectanda sunt, quia nec in secularibus & caducis norūt mediocrib⁹ esse contenti. **f** ¶ Mulier alligata est legi, quanto tempore uir eius uiuit.] Hic incipit de bigamis & uiduis. **g** ¶ Quod si dormierit uir eius, liberata est à lege &c.] Secundū legem libera facta est à uinculo coniugali. Quod si nec tunc continere uoluerit, conceduntur illi etiam secundae nuptiae, tantum ut infidelis, ita non nubat. **h** ¶ Beatior autem erit &c.] Beata habens maritum, si custodiat castitatem. Beatior uidua, quia minore labore maiore inueniet castitatem. Beatissima uirgo, quae sine labore ad summum praeium possit peruenire. **i** ¶ Puto autem quod & ego spiritum dei habeam.] Ne meum cōsiliū tanquam humanum contemnat. **Cap. VIII**

De his autem quae idolis sacrificantur, scimus, quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas uero aedificat. Si quis autē se existimat scire aliquid, nō dum cognouit, quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit deū, hic cognitus est ab eo. De eis autem quae idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mūdo: & quod nullus est deus, nisi unus. Nā & si sunt qui dicantur dī, siue in cōelo, siue in terra: si quidem sunt dī multi & domini multi: nobis tamen unus est deus pater, ex quō omnia, & nos in illo, & unus dominus

hoc increpandū Apostolus dicit ad eos qui habēt scientiam diiudicandi, nihil esse quod idolis immolatur. Hoc ergo ait: **l** ¶ Scimus &c.] Id est, non omnibus est notitia. Et nos omnes nouimus sicut uos, sed sunt aliqui qui ignorant. **m** ¶ Scientia inflat.] Illa scientia quae ex sensu proprio & humano descendit, eos qui praeter eam diuinam non habuerint, inflat: & quae cōiecturis magis nititur, quā exemplis. Ceterum si diuina inflat, ut quidā putant, quare illos amplius uult docēdo inflare? Et in principio ipsius epistolae, gratias se dicit deo agere, quod omni scientia sint repleti, suum quoque alibi proponit exemplum dicens: Et si imperito sermone, sed nō scientia. Sape etiā arguit ignorantes: Et ignorantiam tenebris comparauit. Galatas aequē stultitia notat: necnō Ephesijs lumē sapientiae suppliciter deprecatur. **n** ¶ Charitas uero aedificat.] Quia non querit quae sua sunt, sed quae aedificent fratres. **o** ¶ Si quis autem se existimat scire aliquid, nō dum cognouit &c.] Si quis sibi uidetur sapiens, stultus est: qui enim uere sapiens est, insipientiorem se omnib⁹ arbitratū. Vnde Salomon ait: Vidi uirum qui sibi sapiens esse uidebatur, & spem habuit insipiens magis quā ille. **p** ¶ Si quis autem diligit deum, hic cognitus est ab eo.] Ille diligit deū, qui aedificat fratres, sicut dicit Petrus: Si amas me, pasce oues meas. **q** ¶ De eis autē quae idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est deus, nisi unus.] Repetit quod superius dixerat se scire, & quid sit, euidentius ostendit. **r** ¶ Nā & si sunt qui dicantur dī, siue in cōelo, siue in terra: si quidem sunt dī multi, & domini multi.] In cōelo, angeli, & sancti, in terra, de quibus dicitur: Ego dixi dī estis. & domini sunt sancti eorum, quos iudicabunt, de quibus dicitur: Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis. **s** ¶ Nobis tamē unus est deus pater.] Cuius uirtute ex nihilo omnia sunt creata. Item hunc locū haeretici ita accipiunt, personā patris filijque separantes, ut dicant unum deū & patrem, ex quo omnia: & dicunt dño, id est, Christo esse maiorem, per quem omnia. Hac autē & filio sicut patri esse cōmunia, idem Apostolus ad Ro. docet, dicens: Quis enim cognouit sensum domini: id est, Christi, non dei patris, sicut ille dicit & infert, dicens: Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Item per quem, etiam deo patri ascribit, idem Apostolus in hac eadem epistola dicens: Fidelis deus per quem uocati estis in cōmunionem filij eius Iesu Christi domini nostri. **t** ¶ Ex quo omnia, & nos in illo, & unus dominus Iesus Christus.] Calumniam ex hoc loco commouent Ariani: quod quum unus tantum deus dicitur pater, filius à deitate

seuinctus

1oan. 21.6

Psal. 81.6

Rom. 11.4

1. Cor. 1.16

A se iunctus sit. Quibus respondendum: si ideo non est filius deus, quia unus est deus pater, Ergo & pater non erit dominus, quia unus est dominus Christus. Si autem pater non excluditur à dominatione, nec filius à deitate, sed utriusque commune est. **a** ¶ Per quem omnia, & nos

per ipsum. ¶ Per filium omnia facta sunt, sed & nos per ipsum sumus saluati. **b** ¶ Sed non in omnibus est scientia. ¶ Non omnes sciunt, quia per contemptum idolorum, & non magis uenerationis gratia manducatis.

c ¶ Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur. ¶ Quidam ignari sic habent: adhuc in conscientia sua quomodo antequam crederent, manducabant.

Aggei. 1. b

d ¶ Esca autem nos non commendat deo. ¶ Sicut dicit Aggeus propheta: Et si manducatis & bibistis, nonne uobis manducastis & bibistis? **e** ¶ Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus. ¶

B Cui enim dubium est, nullum neque manducando abundare, neque non manducando egere: cum e contrario illis magis formidanda inopia sit, qui gulam retinere non norunt. Sed quia magnitudini fidei suae quae idolis immolata sunt uelut, ascribebant: ideo Apostolus neque in illis edendis fidei abundantiam, neque in non edendis inopiam esse testatur. **f** ¶ Videte autem ne forte haec licentia uestra. ¶ Videte ne quod uobis sufficere minime creditis, alijs oblit. Potest & illis dici qui destruit exemplo quod aedificant uerbo. **g** ¶ Offendiculum fiat infirmis. ¶ Ne per uos offendant & cadant. **h** ¶ Si enim quis uiderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem &c. ¶

Matth. 18. b

Quicumque scandalizauerit unum de pusillis istis, expectet ei ut mola asinaria suspēdatur collo eius, & mittatur in profundum maris. Quanto grauior poena illos expectat, ut ad comparationem illius, hoc quod grauissimum est, leue putetur. Et notandum quod in Christo peccare dixerit, qui in membro peccauerit Christi. **i** ¶ Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum &c. ¶ Non solum esca, sed omnia quae scandalizare poterunt fratrem. **Cap. I X**

Non sum liber, non sum apostolus. ¶ Sicut alij: Nunquid non sum, suam illis replicat formam: quod etiam licita contempserit, ne alij eius infirmarentur exemplo.

l ¶ Nōne Christum Iesum dominum nostrum uidit: Nonne opus meum uos estis in domino: Et si alij non sum apostolus, sed tamen uobis sum. ¶ Ad quos non sum directus à domino, id est, ad Iudaeos. **m** ¶ Nam signaculum apostolatus mei uos estis in domino. ¶

Indicium apostolatus mei est, quod per me domino credidistis, si gnis & uirtutibus prouocati. **n** ¶ Mea defensio apud eos. ¶ Inde apostolus esse defensor. **o** ¶ Qui me interrogat, haec est. ¶ In graeco habet, indicant. **p** ¶ Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? ¶ Habemus potestatem concessam à domino de sumptu uiuendi, sine nostro labore. **q** ¶ Nunquid non habemus potestatem sororem mulierculam circumducendi? ¶ Non dixit, mulieres ducendi, ne de uxore dicere putaret: sed circumducendi, inquit, per prouincias, quae necessaria de suis facultatibus ministrarent. **r** ¶ Sicut & ceteri apostoli & fratres domini & Cephas: Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? ¶ Non illos condemnat, sed suum dat exemplum. Illi enim fidelioribus praedicabant: & apud Iudaeos antiqua haec erat consuetudo, non necessaria doctoribus à discipulis praeberentur, quod gentes adhuc rudēs poterat scandalizare. **s** ¶ Quis militat? ¶ Alijs etiam exemplis probat sibi debere hoc fuisse.

t ¶ Suis stipendijs unquam. ¶ Suis, & non publicis, uel eorum

pro quibus militat. **u** ¶ Quis plantat uineam, & de fructu eius non edit: quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? ¶ Per comparisonem uineae & gregis, populum uult intelligi, sicut ibi: Vineam de Aegyptio transtulisti. Et iterum: Dabo uobis pastores secundum cor meum, & pascunt uos cum disciplina. **x** ¶ Nunquid secundum hominem haec dico? ¶ Id est, nunquid proprio tantum sensu loquor? **y** ¶ An & lex haec non dicit? Scriptum est enim in lege Moyse: Non alligabis os boui trituranti: Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos utique haec dicit? Nam propter nos &c. ¶ Quomodo ergo dei de pecoribus cura est? Et ad Ionam de Niniue dicitur, in qua sunt homines & pecora multa: Sed de ipsis propter hominem cui creata sunt, cura est: nam deficiente homine, & ista deficiunt: non tamen proprie dei curam merentur. **z** ¶ Quoniam debet. ¶ Debet fructum sui laboris percipere, & qui triturat, debet de ipsa

psal. 79. b
Hier. 3. c

Deut. 25. d

A de ipsa area māducare. a ¶ Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnū est, si nos carnalia uestra metamus. Si uobis spiritualia & diuina seminauimus, nunquid gratiabimus uos, si a uobis quæ carni opus sunt, uelimus accipere. b ¶ Si alij potestatis &c.] Si illi a uobis acceperunt, quibus minime debebat, pseudoapostoli scilicet, quos nihil uobis certum est contulisse: quāto magis nos accipere poterimus, si uobis esse utile sentirem. c ¶ Sed nō uisumus hac potestate &c.] Hoc est, famem & sitim, nuditatem libentissime toleramus, ne per nos aduersarijs occasioe accepta deuorantibus offēdatis. Aut ne cui prædicatio nostra in aliquo reprehensibilis uideatur, auariciæ suspitione maculata.

d ¶ Nescitis quoniam in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edūt: & qui altario deseruiūt, cum altario participāt.] Apud Iudæos secundū consuetudinem ueteris testamenti, etiam hoc exemplū eadem repetendo cōfirmat. e ¶ Ita & dominus ordinauit his qui in euangelio annunciant, de euangelio uiuere: ego autem nullo horum usus sum.] Dicēs: Dignus est oparius mercede sua. f ¶ Nō autem scripsi hæc, ut ita fiant in me.] Nō hæc idcirco scribo, ut uel modo fiat quod ante factū nō sit, sed uobis exempla præbeo tam proprijs, quā alieni delictis abstinere, cum uideatis me aliorum causa salutis, debita non minus quā licita contempsisse. g ¶ Bonum est enim mihi magis mori, quā ut gloriā meam quis euacuet.] Etiam si fame morerer, propolitū meum, de quo ante deū glorior, nunquā potest immutari. h ¶ Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incūbit.] Cum omnia feceritis præcepta, debita uos dicite persoluisse. Nō enim aliqd amplius fecistis, unde gloriari possitis. i ¶ Vā enim mihi est si nō euangelizauero.] Damnationem habeo. k ¶ Si enim uolens hoc ago, mercedem habeo.] Tunc magis uidebitur uoluntariū, si amore eius licita contemnantur. l ¶ Quæ est ergo merces mea &c.] Quasi interroget, unde maiore possit habere mercedem: & ipse responderet, si gratis annunciet, nec acceptam exerceam potestatem. m ¶ Nam cū liber essem ex omnibus, omnium me seruū feci &c.] Cum possem uti libertate mea, & de carceris non curare, omnibus tamen cōpassus sum, ut eos facerem saluos. n ¶ Et factus sum

Iudæis &c.] Quādo se purificauit in templo, quod tempore gratiæ sciebat esse superfluum. o ¶ His qui sub lege sunt, quasi sub lege essem.] Ostēdit quomodo fuerit cū ipsis & ipse Iudæus. Potest & ita intelligi, quod Samaritanos dixerit esse sub lege, qui legem tantū Moysi uidentur accipere. p ¶ Cū ipse non essem sub lege.] Non est sub lege literæ, quæ peccatoribus data esse perscribit.

q ¶ His qui sine lege erant &c.] Sine lege literæ, & a gentibus imprimis solā fidē quærebat, quasi non haberet præcepta legis Christi, quæ illos obseruare doceret: siue in eo quo illos ad fidei credulitatem non tam legalibus doctrinis quā rationabilibus argumentis prouocabat. Sicut Athenis fecisse perhibetur, philosophos & paganos per philosophiam & ararum titulū exhortando, dum dicit: Circūui aras uestras: & ut quidam uesirū dixerunt. r ¶ Cum si ne lege dei non essem.] Contra Arianos & Photinianos, quod deus sit Christus. Etiam hoc notandū quod nouū testamentū, lex appellatur. s ¶ Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificerem.] Propter infirmos homines manducaui, cum securus possem carni bō uesci promiscuis.

t ¶ Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos.] Nō aliqd mihi, nec quærrens quod mihi utile est, sed quod multis. Itē aliter, in his quæ superius memorauimus, non ut quidam male existimant, illū etiam illicitis consensisse. u ¶ Omnia autem facio propter euangelium, ut particeps eius efficiar.] Vt in eo partem merear habere cū sanctis. x ¶ Nescitis quod hi qui in stadio currunt &c.] Hic stadij cursum, iusticiæ uel fidei comparauit: quia quomodo illic cum omnes intra stadium currunt, non nisi qui bene cucurrerint, dignus præmiū iudicatur: ita & hic quamuis intra fidei metas cuncti credentes contineantur: soli tamen qui iuste uixerint, præmiū celeste percipient. Item hoc loco inter eos qui in stadio currunt, unum accipientē palmam: significat omnem recte fidem tenentem, & præcepta seruantē. y ¶ Omnis enim qui in &c.] Ab omnibus escis, quæ cursum eorum impedire consueuerunt. z ¶ Ego igitur &c.] Non in uanum curro uel fingo certamē, sed castigo corpus meum & seruituti subijcio per abstinentiā & afflictionem atque labores, sicut alibi ait: In ieiunijs multis, in uigilijs, in fame & siti, in frigore & nuditate, in laboribus, in carceribus &c.

D Sicut ad

debet in spe qui arat arare: & qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nōs uobis spiritualia seminauimus: magnum est, si nos carnalia uestra metamus: Si alij potestatis uestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed nōn uisumus hac potestate, sed omnia sustinemus: ne quod offendiculum demus euangelio Christi. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: Et qui altario deseruiunt, cū altario participant: Itā & dominus ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio uiuere. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quā ut gloriā meam quis euacuet. Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Vā enim mihi est, si non euangelizauero. Si enim uolens hoc ago, mercedem habeo: Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea: ut euangelium prædicans, sine sumptu ponam euangelium, ut non abutar potestate mea in euangelio. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me seruū feci, ut plures lucrificerem. Et factus sum Iudæis tanquā Iudæus, ut Iudæos lucrarer. His qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cū ipse nō essem sub lege, ut eos qui sub lege erant, lucrificerem. His qui sine lege erant, tanquam sine lege essem: cū sine lege dei non essem, sed in lege essem Christi, ut lucrificerem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos. Omnia autem facio propter euangelium, ut particeps eius efficiar. Nescitis quod hi qui in stadio currunt, oēs quidem currunt, sed unus accipit brauium: Sic currite, ut cōprehendatis. Omnis enim qui in agone cōtendit, ab omnibus se abstinere, & illi quidē ut corruptibile coronam accipiāt, nos autem incorruptā. Ego igitur sic curro, non quasi

illicitis consensisse. u ¶ Omnia autem facio propter euangelium, ut particeps eius efficiar.] Vt in eo partem merear habere cū sanctis. x ¶ Nescitis quod hi qui in stadio currunt &c.] Hic stadij cursum, iusticiæ uel fidei comparauit: quia quomodo illic cum omnes intra stadium currunt, non nisi qui bene cucurrerint, dignus præmiū iudicatur: ita & hic quamuis intra fidei metas cuncti credentes contineantur: soli tamen qui iuste uixerint, præmiū celeste percipient. Item hoc loco inter eos qui in stadio currunt, unum accipientē palmam: significat omnem recte fidem tenentem, & præcepta seruantē. y ¶ Omnis enim qui in &c.] Ab omnibus escis, quæ cursum eorum impedire consueuerunt. z ¶ Ego igitur &c.] Non in uanum curro uel fingo certamē, sed castigo corpus meum & seruituti subijcio per abstinentiā & afflictionem atque labores, sicut alibi ait: In ieiunijs multis, in uigilijs, in fame & siti, in frigore & nuditate, in laboribus, in carceribus &c.

D Sicut ad

A Sicut ad Hebræos prophetas, & alios sanctos passos multa talia, memorauit. **a** ¶ Ne forte cum alijs prædicauerim, ipse &c.] Non faciendo quæ dico. Cap. x

Nolo enim uos ignorare fratres.] Ne quis confidens in eo solum, q̄ baptizatus est: aut in esca spirituali uel

potu, putet sibi deū parcere, si peccauerit: tale patrū propositum exemplum, quo ostendat tunc ista merito profutura, si præcepta seruentur.

c ¶ Et omnes in Moyse baptizati sunt &c.] In Moyse, qui Christi typum gerebat. Item hæc in illo tempore quasi in umbra & typō fiebant, nō in ueritate, postea uero præsentia Christi cōplentur. **d** ¶ In nube & in mari &c.] Quia & nubis proprium humorem portat.

e ¶ Et omnes eandē spirituale escam manducauerunt &c.] Manna, figura corporis Christi fuit. **f** ¶ Bibeant autem de spiritali cōsequēte eos petra &c.] Ostendit Apostolus, quoniam populus Israel quando in deserto fuit, per omne iter eorū sequebatur eos petra. Unde de populo cum omni substantia sua fluentera suffecerunt, donec peruenientes in terra Moab, puteum effoderunt aquarum, terra repromissionis in proximo constituta. **g** ¶ Petra autem erat Christus &c.] Quia Christus erat postmodum secutus, cuius figurā tūc petra gerebat. Idcirco pulchre

dixit, consequente eos petra. **h** ¶ Sed non in pluribus eorum beneplacitum est deo &c.] Ita ergo & uobis erit, si eos uolueritis peccando imitari. **i** ¶ Hæc autem in figura facta sunt nostri &c.] Ipsi uere facta sunt, quæ in figura erant nostra, ut timeamus talia agere, ne talia incurramus. Omnia enim quæ in populo Israel illo tempore facta sunt in figura, nunc in nobis in ueritate celebrantur. Sicut enim illi per Moysen ex Aegypto liberati sunt, sic nos per quemlibet sacerdotem uel doctorem de seculo liberamur. Deinde Christiani facti, ducimur per desertum, ut per exercitium cōtemptus mundi & abstinentiæ, in obliuionem nobis eant Aegypti uoluptates, ita ut nesciamus ad seculū repedare. Cum uero baptismi mare transimus, tunc nobis diabolus cum suo exercitu tanquam Pharaon demergitur. Deinde manna cibamur, & potum accipimus de Christi latere emanantem. Claritas quoque scientiæ tanquam columna ignis, in nocte seculi demonstratur: & in tribulationis aestu, diuinæ consolationis nube protegimur. Post quæ omnia si peccauerimus, ista nobis sola suffragari non poterunt, sicut & ad Hebræos di-

citur: Irritam quis faciens legem Moyse, duobus aut tribus testibus, sine ulla miseratione punitur. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filiū dei conculcauerit, & cætera. **k** ¶ Neque idololatram efficiamini, sicut quidam ex ipsis &c.] In idolo recumbentium uel

non quasi in incertum: sic pugno, nō quasi aerem uerbis. Sed castigo corpus meum, & in seruitutē redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Cap. x

Nolo enim uos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandem spirituale escam manducauerunt: & omnes eundem potū spiritualem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus. Sed nō in pluribus eorum beneplacitum est deo. Nā prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut nō simus concupiscētes malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idololatram efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodū scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die uiginti tria milia. Neque tentemus Christū, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura cōtingebant illis: scripta sunt autem ad correptionē nostram, in quōs fines seculorū deuenerunt. Itaque qui se existimat stare, uideat ne cadat. Tentatio uos nō apprehendat, nisi humana. Fidelis autem deus est, qui nō patietur uos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor, uos ipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et

panis

ne fallatur. **s** ¶ Tentatio uos non apprehendat, nisi humana &c.] Non uobis uenit extrinsecus ista tentatio, quam uobis sponte generatis: quam etiam si tormentis cogeremini, admittere non deberetis. Hoc ideo dicit: quia spontanea uoluntate, immolata idolis manducabant. **t** ¶ Fidelis autem deus est, qui non patietur uos tentari supra id quod potestis: sed &c.] Qui se pollicitus est sui nominis causa tribulationem patientibus affuturum, ut ibi: Multæ tribulationes iustorum, & cætera. **u** ¶ Sed faciet etiam cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere.] Non ampliorem uobis tribulationem uenire patietur, quā sustinere possitis. **x** ¶ Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor, uos ipsi iudicate quod dico.] Propter omnia quæ superius comprehendimus. **y** ¶ Calix benedictionis cui benedicimus.] Ideo primū calicem nominauit, ut possit de pane latius disputare. **z** ¶ Nōne communicatio sanguinis Christi est? Sicut ipse saluator dicit: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.

¶ Et panis

A ¶ Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? Ita & panis idololatriæ, dæmonū participatio esse monstratur. **b** ¶ Omnes quidem de uno pane & de uno calice participamus. Ita si cum idololatris de uno pane comedimus, unum cum illis corpus efficiamur. **c** ¶ Videte

Israel secundū carnē. Carnalis Israel, carnalēs hostias offerebat: sicut spiritualis, sacrificia spiritualia offert Christo. Item ideo secundū carnem quod iuxta literam non spiritualiter seruierunt.

d ¶ Nōne quod edūt hostias, participes sunt altaris? Sicut illi edentes hostias participes fiunt diuini altaris, ita isti similiter idolorū.

e ¶ Quid ergo dico, quod idolis immolatum sit aliquid &c. Prauenit, ne quis diceret: Ergo dicis uim aliquā habere idolum, uel posse polluerē? Non, inquit, idolum insensibile polluit, sed dæmones, qui templis præfidi ad homines deprauandos, & suo seruitio mancipandos.

f ¶ Nō potestis calicem domini bibere & calicē dæmoniorū. Non potestis & dei & dæmonum esse participes. **g** ¶ An amulantur dominū. Alii codices habent: Ipsi me zelauerunt in domino: hoc est, ad zelum prouocauerunt. **h** ¶ Nunquid fortiores illo sumus? Qui ista non fecit: nam si scisset hinc fidem firmā, missimā comprobaret, in hoc quoque dedisset exemplum.

i ¶ Omnia mihi licet, sed non omnia expediunt.

Omnia quæ à lege non prohibentur, licent: quia per se non habent peccatum, sed non semper expediunt: quia occasionem nonnunquam generant delinquendi.

k ¶ Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quid &c. Omne quod expedit, licet: non omne quod licet, expedit: sed nos Apostoli exemplo & Christi non debemus illa tantum considerare quæ licent, sed illa potius quæ nobis expediunt & ædificant fratres, ut non quæramus quæ nobis solis temporaliter profint, & alijs nocent. **l** ¶ Omne quod in macello uenit, manducate: nihil &c. Si uultis manducare carnes, saltem de macello comparate, tantū ne in idolo comedatis: & nolite interrogare utrum immolata sint, ne cognoscētes uos, omnia immolata esse respondeāt: & nō possitis propter conscientiam manducare. **m** ¶ Domini est terra & plenitudo eius. Si domini sunt, munda sunt omnia simpliciter titenibus.

n ¶ Si quis uocat uos infidelium ad cœnam,

& uultis &c. Cōcessit ire si uelit. Tūc sanē debet Christianus ad infidelem ire, si nouit esse profectū: sicut saluator qui ad hoc ibat, ut aut signa faceret, aut doceret: sicut apud pharisæum, primo ipsum docuit nō diuites pacificandos esse, sed debiles. Deinde simul discumbentes docuit humilitatē etiam in accubitu custodire. Postremo legis peritos arguit arrogantiā, eo quod nec ipsi redarguerent superbiam, nec alios paterebantur. **o** ¶ Cōscientiam autē dico &c.

Ne quis putet illa uos quali sancta comedere. **p** ¶ Ut quid enim libertas mea iudicatur ab aliena cōscientia? Hoc est, ad quē profectum ita utor libertate mea ut me alius reprehendat. **q** ¶ Si ego cum gratia participo &c. Non ideo sub gratia sumus, ut sub libertatis specie, occasionē demus infidelibus blasphemandi.

r ¶ Siue ergo manducatis siue bibitis. Nihil magis agendum est Christiano quā ut in omni opere eius, dei gloria prædicetur: nec aliquid faciat, unde Christi doctrina possit in aliquo reprehendi. **s** ¶ Sine offensione estote Iudæis & gentibus &c. Quia & Iudæi tanquam de idololatrijs scādalum patientes, credere non audebant: & gentes in colendis idolis firmabant: & Christiani tali destruebantur exemplo.

t ¶ Sicut & ego &c. Ego sic me exhibeo, ut omnibus placeam ad profectū. Si quis me sine causa odisse uoluerit, ego nō sum in culpa. Nunquam a potest

stolus ipse se laudat: non se ad extollentiā laudat, sed suo exemplo illos prouocat ad profectū. Unde & nos ad hoc solum debemus uelle placere, ut sicut illius tantum deus nostram nouerit conscientiam, quia non hoc propter fauorem, sed propter salutem hominū facimus. **Cap. XI** Imitatores mei estote &c. Christus nihil propter se fecit aut passus est, sed salutis causa multorum. Item qui non querit ea quæ sibi soli expediāt, sed & pluribus, ut salui fiant: ipse imitator est Christi, qui pro nobis & passus est, & mortuus. **x** ¶ Laudo autem uos fratres &c. Incipit de uelamētis, & laudando ad rationē prouocat, quia in hac causa, autoritatē legis non habet quam profert. Hac irridendo Apostolus dicit, quod eius præcepta minime seruarent. **y** ¶ Et sicut &c. Quasi legē præcepta mea tenetis, sciētes illū in me spiritū loqui, qui in lege locutus est & prophetis. **z** ¶ Volo &c. Etiam in hoc uolo uos instruere, ut illud similiter teheatis. **a** ¶ Quod omnis &c.

Cap. XI

Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Laudo autem uos fratres, quod per omnia mei memores estis: & sicut tradidi uobis, præcepta mea tenetis. Volo autem uos scire, quod omnis uiri caput, Christus est: ca-

put autem

stolus ipse se laudat: non se ad extollentiā laudat, sed suo exemplo illos prouocat ad profectū. Unde & nos ad hoc solum debemus uelle placere, ut sicut illius tantum deus nostram nouerit conscientiam, quia non hoc propter fauorem, sed propter salutem hominū facimus. **Cap. XI**

Imitatores mei estote &c. Christus nihil propter se fecit aut passus est, sed salutis causa multorum. Item qui non querit ea quæ sibi soli expediāt, sed & pluribus, ut salui fiant: ipse imitator est Christi, qui pro nobis & passus est, & mortuus. **x** ¶ Laudo autem uos fratres &c. Incipit de uelamētis, & laudando ad rationē prouocat, quia in hac causa, autoritatē legis non habet quam profert. Hac irridendo Apostolus dicit, quod eius præcepta minime seruarent. **y** ¶ Et sicut &c. Quasi legē præcepta mea tenetis, sciētes illū in me spiritū loqui, qui in lege locutus est & prophetis. **z** ¶ Volo &c. Etiam in hoc uolo uos instruere, ut illud similiter teheatis. **a** ¶ Quod omnis &c.

D 2 Vir nulli

A Vir nulli subiectus est nisi Christo, qui & homo & deus est. Mulier uero, & Christo & uiro debet esse subiecta. **a** ¶ Caput autem mulieris uir. ¶ Secundum ordinem naturalem. Caterū in Christo Iesu neq; masculus, neq; foemina, sed uoluit eas esse subiectas. **b** ¶ Caput uero Christi, deus. ¶ Secundum assumpti hominis formā. Item ideo caput Christi deus, quoniam susceptam incarnationē secundum hominē, deitas quæ in eo inerat, gubernabat, sicut idem Apostolus alibi dicit: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. **c** ¶ Omnis uir orās uel prophetās. ¶ Siue docēs, siue futura prædicās. **d** ¶ Velato capite, deturpat caput &c. ¶ Venit ad causam, quia & uiri comā nutriebant: & mulieres nudo capite, præcedebant in ecclesiā, gloriantes in crinib⁹, quod non solū inhoneſtū erat, sed etiam concupiscentiæ fomenta præstabat. Vir ergo ut liber, nō debet habere uelamē, cuius caput ē Christus. **B** Mulier uero debet esse uelata, ut ostēdatur, quia debet esse humilis & subiecta. **e** ¶ Omnis autē mulier orans aut prophetans non uelato & cetera. uellet caput suum &c. ¶ In suo sexu, aut in domo. **f** ¶ Vir quidem non debet uelare caput suum. ¶ Ergo nec comam nutrire. **g** ¶ Quoniam imago & gloria dei &c. ¶ Vir ad imaginē dei factus est, & idcirco liber est. Mulier uero ad uiri similitudinē est formata, unde iubetur esse subiecta. **h** ¶ Nō enim uir ex muliere est, sed mulier ex uiro. ¶ Ex costa scilicet uiri. **i** ¶ Et enim non est &c. ¶ Vir propter seipsum factus est: mulier uero ad uiri adiutorium creata est. **k** ¶ Ideo debet mulier uelamen habere super caput suum. ¶ Velamen si gnum potestatis esse declarat. **l** ¶ Et, propter angelos. ¶ Item hoc loco angelos, ecclesijs prædicantes dicit: sicut & Malachias propheta testatur sacerdotē angelum esse dicens: Labia enim sacerdotis, custodiunt scientiam: Et legem requirent ex ore eius, quia angelus domini exercituum est: Siue uere propter honorem angelorum, qui ecclesijs assistere perhibentur. **m** ¶ Verūtamen neq; uir sine muliere, neque mulier &c. ¶ Consolatur illas, ne nimium eas grauasse uideatur: & nec uir sine muliere potest nasci, nec mulier sine uiro. **n** ¶ Nam sicut mulier de uiro &c. ¶ Hoc est, in principio. Potest & ita dici: Sicut Eua ex Adam, ita secundū hominem, Christus ex Maria. **o** ¶ Omnia autem ex deo. ¶ Contra Manichæos, qui negant carnem factam à deo. **p** ¶ Vos ipsi iudicate &c. ¶ In ipsorum iudicio ponit, ut sua conscientia conuincantur. **q** ¶ Nec ipsa natura docet uos. ¶ Potest dici, si hoc natura est, quare nō ab omnibus gentibus custoditur: quia illi à natura deciderunt: sicut ex multis alijs cōpro-

batur. Deniq; sine lege uiuunt, & si apud illos loqueretur Apostolus alijs rationib⁹ uteretur. **r** ¶ Quod uir quidem si comā nutriat &c. ¶ Nazaræi ut comam nutrirēt, ex dei præcepto deuotissime faciebant. **s** ¶ Quoniam capilli pro uelamine dati sunt ei. ¶ Exposuit quod dixerat, si nō uelaret & tonderetur. **t** ¶ Si quis autem uidetur contentiosus esse. ¶ Præuenit illos, ne quis diceret: ubi scriptum est, uel alijs argumētis huic resisteret rationi. **u** ¶ Nos talem cōsuetudinē nō habemus. ¶ Siue cōtendendi, siue talia faciendi. **x** ¶ Neque ecclesia dei. ¶ Quæ mansuetudini potius q̃ contentionibus studet. **y** ¶ Hoc autem præcipio. ¶ Considerandum est quid audierit à domino ille seruus, qui solum acceptum talētum custodiuit. Vnde non est laudandus qui nō semper crescit in melius, quia fides eo perfectior esse debet quo senior. Miserum autem est, si semper infans lacte potetur: aut qui literis studet, hoc solū habeat, quod in primis rudimētis accepit. Quanto igitur magis ille si ne ipse est, qui non solum non proficit, sed etiā deficit: & illud ipsum penitus obliuiscitur, quod accepit. **z** ¶ Non laudat. ¶ Subauditur uituperatur, quod in deterius proficitis. **a** ¶ Primum quidem. ¶ Incipit de sacramentis. **b** ¶ Audet scissuras esse &c. ¶ Secundū quod mihi à dñō reuelatum est: siue quia scio contentiosos uos esse. **c** ¶ Nam oportet &c. ¶ Quia tales cōtentiones habetis, necesse est uos etiam usq; ad hæreses peruenire. Sicut si dicas: ille qui tantū bibit, necesse habet inebriari. Item non hoc dicit Apostolus, quia debent esse hæreses, sed quia inter se scissuras habebant, ideo dicit: oportet hoc esse, & necesse ē hæreses esse. **d** ¶ Conuenientibus &c. ¶ Iam non est dñica, sed humana, quando unusquisq; tanq̃ cœnam propriā solus inuadit: & alij qui nō obtulerit, non impertit: ita ut magis propter saturitatem q̃ propter mysteriū uideamini conuenire. Ceterum dñica cœna omnibus debet esse cōmunis, quia ille omnibus discipulis suis qui aderant, æqualiter tradidit sacramenta. Cœna autē ideo dicitur, quia dominus in cœna tradidit sacramēta. Item hoc ideo dicit: quia in ecclesia cōuenientes oblationes suas separatim offerebant: & post cōmunionem quæcūq; eis de sacrificijs supfuissent, illic in ecclesia cōmunem cœnā comedentes, pariter consumebant. **e** ¶ Et alius quidem esurit, alius autē ebrius est. ¶ Quicūq; nō obtulisset, non cōmunicabat, quia omnia soli qui obtulerant, insumebant. Quidam hunc locum ad illos referunt, qui epulas in ecclesia faciebant. Alii ter: Quidam esurit, quidam ebrius est, ideo dicit, quia superuenientibus mediocribus & uolentibus sumere sacramenta

A cramenta, deerant: quoniam ab illis qui obtulerant oblationes in communi conuiuio, fuerant cuncta consumpta. **a** ¶ Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Si uultis saturari, domi manducate. Sanctificatio enim etiam in paruo consistit. **b** ¶ Aut ecclesiam dei contemnitis. ¶ Faciētes eam triclinium epularū. **c** ¶ Et confunditis eos qui non habent? Confundebantur, ab omnibus denotati, cum ita debeant communicare, ut eum qui obtulerit, ne mo cognoscat.

d ¶ Quid dicam uobis: laudo uos, in hoc non laudo. ¶ Sicut in alijs laudauit ubi laudabiliter egistis, in hoc omnino non laudo. **e** ¶ Ego enim accepi a domino, quod & tradidi uobis. ¶ Non est meū quod uobis tradidi, sed a domino illud accepi, sicut & ipse alibi dicit: Non ab hominibus, sed omnia a deo didicisse.

f ¶ Quoniam dominus Iesus. ¶ Iam hinc quasi oblitus commemorat, quod magnum sit huius mysterij sacramentum. **g** ¶ In qua nocte tradebatur. ¶ Id est a Iuda. **h** ¶ Accipit panem, & gratias agens &c. ¶ Hoc est, benedicēs etiam passurus, ultimam nobis commemorationem, siue memoriam dereliquit. Quemadmodum si quis peregre proficiscens aliquod pignus ei quem diligit, derelinquat: ut quotienscunque illud uiderit, possit eius beneficia & amicitias memorari: quod ille si perfecte dilexit, sine ingenti desiderio non potest uidere uel fletu. **i** ¶ Hoc est corpus meum quod pro uobis traditur &c. ¶ Qui manducat corpus meum, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Vnde agnoscere se debet, quisque Christi aut corpus edit, aut sanguinem bibit, ne quid indignum ei faciat, cuius corpus effectus est. **k** ¶ Hic calix nouum testamentum est. ¶ Quia uetus, hoc per sanguinem animalium portendebat. **l** ¶ In meo sanguine hoc facite. ¶ Et uetus & nouum per sanguinem dedicatur, quia sine morte firmum esse non potest testamentum. **m** ¶ Quotienscunque bibetis, in meam commemorationem. ¶ Ideo hoc saluator tradidit sacramentum, ut per hoc semper commemoremus, quia pro nobis est mortuus. Nam & ideo cum accipimus a sacerdotibus, comonemur: quia corpus & sanguis est Christi, ut beneficijs eius non existamus ingrati. **n** ¶ Quotienscunque enim manducabitis panem &c. ¶ Si uel ipsi mysterio nunciatis, siue in cordibus uestris agnoscitis. **o** ¶ Donec ueniat. ¶ Tā diu memoria opus est, donec ipse uenire dignetur. **p** ¶ Itaque quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem domini indigne. ¶ Sicut scriptum est: Omnis mundus manducabit. Et iterum: Anima quae manducauerit immunda, exterminabitur de populo suo. Et ipse dominus ait: Si ante altare recorderis, quia habet frater tuus aliquid aduersum te, relinque munus tuum ante altare, & uade reconciliari fratri tuo. Prius ergo perscrutanda est conscientia, si in nullo nos reprehendit: & sic aut offerre aut communicare debemus. Quidam sane dicunt, quia non indigni, sed indigne accipientes reuertantur a sancto. Si ergo etiam indigni accedens retrahitur, quanto magis indignus qui non potest accipere digne. Vnde oportet oculos cessare a uitijs, ut sanctum domini corpus, sancte percipiat. **q** ¶ Reus erit corporis & sanguinis domini. ¶ Quia tanti mysterij sacramentum pro uili despexerit. **r** ¶ Probet autem se ipsum homo &c. ¶ Si in linteo, uel uas fordidum, non illud mittere audeat, quanto magis in corde polluto, quam immundiciam deus super omnia exaceratur, & quae sola iniuria eius est corpori. Nam & Ioseph ille iustus propterea sordidum inuolutum in sepulchro nouo corporis domini sepeliuit, praefigurans corpus domini accepturos, tam mundam mentem debere habere, quam nouam. **s** ¶ Qui enim manducat & bibit indigne &c. ¶ Dupliciter reus effectus, praesumptionis scilicet & peccati. **t** ¶ Non discernens corpus domini. ¶ Non discernens a cibo communi. **u** ¶ Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt &c. ¶ Erat praefens correptio, & nunc est: sed quia multi talia patiuntur, putamus consuetudinis esse quod culpa est. Tribus sane causis infirmitates adueniunt corporales. Aut ex tentatione, sicut Iob & Tobias: aut ex peccato, sicut Asaph regis, & his qui in praesenti ab Apostolo arguuntur: aut ex aliqua intemperantia, ut Timotheo: & his qui iubentur medicam honorare. Huic tantum causae, humana potest succurrere medicina. Item significat Corinthios propter supradictum peccatum, agrotatione & imbecillitate & morte a domino esse correptos. **x** ¶ Dum iudicamur autem, a domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. ¶ Correptio paterna est pietatis, ut poeniteamus, ne cum infidelibus mundi damnemur in aeternum. **y** ¶ Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit &c. ¶ Quia nemo alium expectabat, ut communiter offerretur. **z** ¶ Ut non in iudicium conueniatis. ¶ Non in sanctificationem, sed ad iudicium conueniebant. **a** ¶ Caetera autem cum uenero disponam. ¶ Caetera de ipsius mysterij sacramento. **Cap. XII**

Exod. 20. d

De spiritualibus autem. ¶ Incipit de spiritualibus sacramentis. Crescente fide, iam linguarum gratia quam propter infideles acceperant, desinebat: hinc ergo plurimi contristati, adhuc etiam hanc gratiam habentibus inuidebant

datus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduersum te, relinque munus tuum ante altare, & uade reconciliari fratri tuo. Prius ergo perscrutanda est conscientia, si in nullo nos reprehendit: & sic aut offerre aut communicare debemus. Quidam sane dicunt, quia non indigni, sed indigne accipientes reuertantur a sancto. Si ergo etiam indigni accedens retrahitur, quanto magis indignus qui non potest accipere digne. Vnde oportet oculos cessare a uitijs, ut sanctum domini corpus, sancte percipiat. **q** ¶ Reus erit corporis & sanguinis domini. ¶ Quia tanti mysterij sacramentum pro uili despexerit. **r** ¶ Probet autem se ipsum homo &c. ¶ Si in linteo, uel uas fordidum, non illud mittere audeat, quanto magis in corde polluto, quam immundiciam deus super omnia exaceratur, & quae sola iniuria eius est corpori. Nam & Ioseph ille iustus propterea sordidum inuolutum in sepulchro nouo corporis domini sepeliuit, praefigurans corpus domini accepturos, tam mundam mentem debere habere, quam nouam. **s** ¶ Qui enim manducat & bibit indigne &c. ¶ Dupliciter reus effectus, praesumptionis scilicet & peccati. **t** ¶ Non discernens corpus domini. ¶ Non discernens a cibo communi. **u** ¶ Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt &c. ¶ Erat praefens correptio, & nunc est: sed quia multi talia patiuntur, putamus consuetudinis esse quod culpa est. Tribus sane causis infirmitates adueniunt corporales. Aut ex tentatione, sicut Iob & Tobias: aut ex peccato, sicut Asaph regis, & his qui in praesenti ab Apostolo arguuntur: aut ex aliqua intemperantia, ut Timotheo: & his qui iubentur medicam honorare. Huic tantum causae, humana potest succurrere medicina. Item significat Corinthios propter supradictum peccatum, agrotatione & imbecillitate & morte a domino esse correptos. **x** ¶ Dum iudicamur autem, a domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. ¶ Correptio paterna est pietatis, ut poeniteamus, ne cum infidelibus mundi damnemur in aeternum. **y** ¶ Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit &c. ¶ Quia nemo alium expectabat, ut communiter offerretur. **z** ¶ Ut non in iudicium conueniatis. ¶ Non in sanctificationem, sed ad iudicium conueniebant. **a** ¶ Caetera autem cum uenero disponam. ¶ Caetera de ipsius mysterij sacramento. **Cap. XII**

esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Aut ecclesiam dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? Quid dicam uobis? Laudo uos, in hoc non laudo. Ego enim accepi a domino quod & tradidi uobis, quoniam dominus Iesus in qua nocte tradebatur: accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate, hoc est corpus meum quod pro uobis traditur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam coenauit, dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotienscunque bibetis, in meam commemorationem. Quotienscunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec ueniat. Itaque quicumque manducauerit panem hunc, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis et sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non discernens corpus domini: Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod si nosmetipsos discernamus, non utique discernemur. Dum iudicamur autem a domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conueniatis. Caetera autem cum uenero, disponam.

Cap. XII

nolo uos

ni. ¶ Non discernens a cibo communi. **u** ¶ Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt &c. ¶ Erat praefens correptio, & nunc est: sed quia multi talia patiuntur, putamus consuetudinis esse quod culpa est. Tribus sane causis infirmitates adueniunt corporales. Aut ex tentatione, sicut Iob & Tobias: aut ex peccato, sicut Asaph regis, & his qui in praesenti ab Apostolo arguuntur: aut ex aliqua intemperantia, ut Timotheo: & his qui iubentur medicam honorare. Huic tantum causae, humana potest succurrere medicina. Item significat Corinthios propter supradictum peccatum, agrotatione & imbecillitate & morte a domino esse correptos. **x** ¶ Dum iudicamur autem, a domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. ¶ Correptio paterna est pietatis, ut poeniteamus, ne cum infidelibus mundi damnemur in aeternum. **y** ¶ Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit &c. ¶ Quia nemo alium expectabat, ut communiter offerretur. **z** ¶ Ut non in iudicium conueniatis. ¶ Non in sanctificationem, sed ad iudicium conueniebant. **a** ¶ Caetera autem cum uenero disponam. ¶ Caetera de ipsius mysterij sacramento. **Cap. XII**

De spiritualibus autem. ¶ Incipit de spiritualibus sacramentis. Crescente fide, iam linguarum gratia quam propter infideles acceperant, desinebat: hinc ergo plurimi contristati, adhuc etiam hanc gratiam habentibus inuidebant

D 3

uidebant

A uidebant, omnibus donis hanc maiorem esse putantes.
a ¶ Nolo uos ignorare fratres. ¶ Nolo uos huius myste-
 rij nescire rationem. **b** ¶ Scitis autem quoniam cum gen-
 tes essetis ad simulacra muta. ¶ Hoc est, irrationabiles, se-
 cundum prophetam dicentem: Similes illis fiant qui fa-
 ciunt ea, & omnes qui
 confidunt in eis.

c ¶ Prout ducebami-
 ni euntes. ¶ A magis
 uel aruspibus ido-
 lorum. **d** ¶ Ideo no-
 tū uobis facio, quod
 nemo i spiritu dei lo-
 quens &c. ¶ Vtinam
 irrationabiles mobi-
 lesq; nō sitis, cum re-
 ligione enim & mo-
 res mutare debetis, &
 nosse uſq; fidei ratio-
 nē. **e** ¶ Et nemo po-
 test dicere: dominus
 Iesus, nisi i spiritu san-
 cto. ¶ Quomodo er-
 go operarios iniqui-
 tatis dominus cogno-
 scet, si etiam uirtutes
 sint operati: & deus
 malis operibus dene-
 gatur. Sed nemo po-
 test in spiritu sancto
 dominum appellare,
 nisi qui eū & uerbis
 & operibus confiteſ-
 cit. Itē docet Corinthios,
 nisi in spiritu sancto,
 hoc est, in bonis ope-
 ribus cōuerſantes, do-
 minum Iesum dicāt,
 eis prodesse non pos-
 se: sicut & ipse domi-
 nus in euāgelio dicit:
 Non omnis qui dicit
 mihi, domine domi-
 ne, introibit in regnū
 celorum, sed qui fa-
 cit uolūtatē patris
 mei. **f** ¶ Diuisiones
 uero gratiarū sunt. ¶

Matth. 7. c

Hic uult ostendere gratia spiritus sancti diuisiones esse,
 non ipsius. Et quamuis hic locus proprie contra Mace-
 donios faciat, qui spiritū sanctum negant esse deum. Di-
 cendo enim semper idem, omnia se dicere de spiritu san-
 cto declarat: Sed & paulo post ait: Hæc autē omnia coope-
 ratur unus atq; idem spiritus: ut eum & deum & domi-
 num demonstraret: Tamen contra Arianos non medio-
 cre est argumentū: qui de hoc calumniari solent, quod
 primo pater, secundo filius, tertio spiritus sanctus nomi-
 natur. Hic enim istum ordinem permutauit. Item mani-
 festa prædicatio est, unius deitatis atq; substantiæ patrem
 & filium & spiritū sanctum esse, qui potestatem ut domi-
 nus & deus, singulis quibuscq; ut uult gratiarum dona
 largitur. **g** ¶ Vnicuiq; autem datur manifestatio spiri-
 tus ad utilitatē. ¶ Ut appareat illum spiritū sanctum ac-
 cepisse. **b** ¶ Alij quidē per spiritū datur sermo sapien-
 tiæ. ¶ Sapientiæ sermo est, sapienter & apte ac rationabi-
 liter loqui, & posse differere, uel docere quod norit sanē.
 Qui ex dono habet sapiētiæ sine suo conatu loquitur &
 labore: & nemo illi sicut beato Stephano praualeat con-
 traire. Ad utilitatē, & incredulorū, ut credant, & creden-
 tes ut firmetur. **i** ¶ Alij autē sermo scientiæ &c. ¶ Ut sciat
 legis mysteria explanare: uel ut præterita nouerit, & asti-
 met de futuris. **k** ¶ Alteri fides &c. ¶ Hic fides, prodi-

gia facienda, quæ montes transferat. Abusue enim po-
 suit rem pro effectu. **l** ¶ Alij gratia sanitatum &c. ¶ Ut
 cures agrotos. **m** ¶ Alij operatio uirtutū. ¶ Opus uirtu-
 tis est, dæmonia eijcere, uel mortuos suscitare. **n** ¶ Alij
 prophetia. ¶ Hoc est, ut futura prædicet. **o** ¶ Alij discre-

tio spiritū &c. ¶ Ut
 qualis uel quo spiri-
 tu ueniat uel loquat,
 intelligat. **p** ¶ Alij
 interpretatio sermo-
 num. ¶ Alij interpre-
 tari poterat, quæ alijs
 loqueretur. **q** ¶ Hæc
 autem omnia &c. ¶ Si
 omnia unus spiritus
 operatur, quare con-
 tritatis, quod aliam
 gratiam accepisti: &
 alium quasi maiore
 partē inuaserit, amu-
 laris: cum hoc nō no-
 stra, sed in donatis sit
 positum potestate.

r ¶ Diuidens lingu-
 lis prout uult. ¶ Sic
 quoq; spiritū domini
 dicit: dum nō iustus,
 sed uoluntarius ope-
 ratur. **s** ¶ Sicut em
 corp⁹ unum est &c. ¶
 Per comparisonem
 corporis, ostendit nō
 naturam membrorū
 sed officia esse diuer-
 sa: & neminem debe-
 re curare cui⁹ sit offi-
 cij, dum omnes uno
 eodemq; spiritu ani-
 mentur. Sumit exem-
 plū ex humano cor-
 pore, ut doceat ita es-
 se ecclesias in Christo
 unum corpus, sicut
 sunt membra in cor-
 pore hominis, ne ad-
 uersum alterū, alter
 inſetur. **t** ¶ Ita &
 Christus. ¶ Notandū

Quod

quod Christus per corpus suum dicatur ecclesia.
u ¶ Etenim in uno spiritu &c. ¶ Ut unum corpus efficia-
 mur in Christo. Quorū ergo spiritualia & cœlestia com-
 munia sunt, debent terrena & carnalia cōmuniter possi-
 dere, secundum sententiam prophetæ: Nonne pater unus
 est omnium? Item hic manifeste ostenditur: quoniam qui
 baptizantur in nomine patris & filij & spiritus sancti, in
 una baptizantur substantia, quoniam trinitas deitatis nō
 habet diuersitatem, dicente Apostolo: **x** ¶ Et omnes in
 uno spiritu uocati sumus. ¶ Quasi potionati spū, quem
 accipiunt baptizati per manus impositionē. **y** ¶ Nam
 & corpus. ¶ Reuertitur ad exemplū. **z** ¶ Non est unū
 membrum &c. ¶ Nō potest totum corpus, unum officiū
 agere, sed unūquodq; membrorū id agit ad quod aptū
 est. **a** ¶ Si dixerit pes. ¶ Pes ecclesiæ dici potest, q ad in-
 tercedendū egreditur. **b** ¶ Quoniam &c. ¶ Manus, est
 ille qui operatur. **c** ¶ Non sum &c. ¶ Dicebat enim nō
 esse se de corpore, quia hanc quā alijs acceperunt gratiā,
 non habebat. **d** ¶ Si totū corpus &c. ¶ Si omnes scien-
 tes, ubi sunt auditores? **e** ¶ Si totum &c. ¶ Si oēs audi-
 tores, quis erit boni odoris mali⁹ ue discetor, ut unū cor-
 pus efficiamur in Christo. **f** ¶ Nunc autē &c. ¶ Sicut in
 corpore apte & ordinate constituta sunt membra: ita &
 in ecclesia unusquisq; a deo ad id qd aptus est, ordinat.
Quod si

Malac. 2. b

A 4 ¶ Quod si essent omnia unum membrum &c.] Si omnes unam gratiam haberent, reliqua ubi essent: nec corpus iam poterant esse, sed membra. **b** ¶ Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.] Hoc est, huiusmodi: quod multa membra ostendit. **c** ¶ Non potest

apostolos.] Non in synagoga, ne putemus eum de antiquis dixisse prophetis: sicut erat Agabus: ceterum patriarchas quoque debuerat nominare. **i** ¶ Secundo prophetas &c.] Prophetæ sunt, qui explanant obscura prophetarum, & qui homines exhortantur, sicut alibi dicit: Nam qui propheta

tat hominibus, loquitur ad ædificationem, exhortationem & consolationem. **u** ¶ Deinde uirtutes &c.] Hic uirtutes, signa maiora significat.

x ¶ Opitulationes.] Hoc est, adiutoria.

Vnde Paulo in uisu

dicatur a uiro Mace-

done: Veni adiua-

nos. **y** ¶ Gubernationes &c.] Qui sci-

unt singulos, prout

apti sunt gubernare.

z ¶ Nūquid omnes

apostoli &c.] Hoc

est quod superius di-

xerat: Si essent omnia

unum membrum, ubi

corpus. **a** ¶ Aemul-

lami autem charisma-

ta meliora.] Hoc est

sectamini prophetas.

b ¶ Et adhuc excel-

lentiorum.] In Græ-

co habet, sup. modū.

c ¶ Viam uobis de-

monstro.] Charita-

tem per quam perue-

nitur ad deum: Vult

nos magis illa quare

re quæ ex nobis sunt,

& ad uitam profunt,

quæ signa quæ non sunt

in nostra potestate

posita.

Cap. XIII.

S ¶ In linguis &c.] Non

solum omnium ho-

minum, sed etiam si

quæ sunt angelorum.

c ¶ Charitatē &c. ue-

lut as &c.] Quod

non ex se, sed ab alio

impulsum solum sonitum reddit, & delectat auditum.

Charitas uero ex nobis est, & omnem possidet fructum.

f ¶ Et si habuero prophetiam &c.] Hic futura prædicare, mysteriorum cognitio est & omnium secretorum.

Scientia uero, nosse omnia quæ fuerunt & sunt. Si ista omnia tam magna sine charitate nihil sunt: quanto magis sine abstinentia, ieiunio, & his similibus: in quibus sibi plerique relicta charitate gloriantur. **g** ¶ Et omnē scientiam.] Et hic scientia magna: quia cum his computatur, etiam si minor sit charitate. **h** ¶ Et si habuero &c.] Hic intelligitur magna fides esse, quæ in euangelio grano sinapis comparatur: quæ non propter modicitatem, sed propter integritatem, uel uigorē appositā est. Notandum sanè quod inter cetera etiam omnis fides quæ montes transferat, sine charitate non proficit. **i** ¶ Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates.] Apostolus de summo Charitatis bono tractans, magnis eam proculdubio rebus prætulisse credendus est: neque enim poterit rei summæ comparari non magna, quod ex ipsis speciebus agnoscitur. Nā linguis hominū loqui & angelorū, &

D 4 habere

Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?

Nunc autem multa quidē membra, unum autē corpus.

Nō potest autem oculus dicere manui opera tua non

indigeo, aut iterum caput pedibus, nō estis mihi neces-

sarii. Sed multo magis quæ uidentur membra corpo-

ris infirmiora esse, necessariora sunt. Et quæ putamus

ignobiliora membra esse corporis, his honorem abun-

dantiorem circundamus. Et quæ inhōnesta sunt nostra,

abundantiorem honestatem habent. Honestā autē no-

stra nullius egēt. Sed deus temperauit corpus, ei cui de

erat, abundantiorē tribuendo honore: ut nō sit schisma

in corpore, sed in idipsum pro inuicē sollicita sint mem-

bra. Et si quid patitur unū membrū, cōpatiuntur omnia

membra, siue glōriatur unum membrū, congaudent o-

mnia membra. Vōs autē estis corpus Christi, & mem-

bra de mēbro. Et quōsdā quidē posuit deus in ecclesia

primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores,

dēinde uirtutes, exinde gratias curationū, opitulationes,

gubernationes, genera linguarum, interpretationes ser-

monum. Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes

prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid om-

nes uirtutes? Nunquid oēs gratiam habent curationū?

Nunquid omnes linguis loquūtur? Nunquid omnes

interpretātur? Aemulāmini autē charismata meliora. Et

adhuc excellentiorē uia uōbis demōstro. Cap. XIII.

S ¶ In linguis hominū loquār & angelorum, charita-

tem autem non habeam, factus sum uelut æs sonās,

aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, &

nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si ha-

buero omnem fidem, ita ut montes transferam, charita-

tē autē non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos

pauperum

impulsum solum sonitum reddit, & delectat auditum.

Charitas uero ex nobis est, & omnem possidet fructum.

f ¶ Et si habuero prophetiam &c.] Hic futura prædicare, mysteriorum cognitio est & omnium secretorum.

Scientia uero, nosse omnia quæ fuerunt & sunt. Si ista omnia tam magna sine charitate nihil sunt: quanto magis sine abstinentia, ieiunio, & his similibus: in quibus sibi plerique relicta charitate gloriantur. **g** ¶ Et omnē scientiam.] Et hic scientia magna: quia cum his computatur, etiam si minor sit charitate. **h** ¶ Et si habuero &c.] Hic intelligitur magna fides esse, quæ in euangelio grano sinapis comparatur: quæ non propter modicitatem, sed propter integritatem, uel uigorē appositā est. Notandum sanè quod inter cetera etiam omnis fides quæ montes transferat, sine charitate non proficit. **i** ¶ Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates.] Apostolus de summo Charitatis bono tractans, magnis eam proculdubio rebus prætulisse credendus est: neque enim poterit rei summæ comparari non magna, quod ex ipsis speciebus agnoscitur. Nā linguis hominū loqui & angelorū, &

Corde letante, uultus floret. Nos autē compassionem & congratulationem in contraria permutamus. **p** ¶ Vos autem estis corpus Christi.] Hoc est, ecclesia de carne eius, & de ossibus eius: sicut ad Ephesios ait. **q** ¶ Et mēbra de mēbro.] Toti corpus: singuli, mēbra. **r** ¶ Et quōsdā quidē posuit deus.] Modo ipsum uult mem-

brorum ordinem demonstrare. **f** ¶ In ecclesia primo

A habere prophetiam & omnia mysteria nosse, omnemque scientiam possidere, & habere omnem fidem, & ignibus se cremandum tradere, magna esse quis nesciat? His etiam mundi contemptus annectitur: qui si magnus non esset, nec rei summa: id est charitati compararetur, nec inter ma-

gna utique poneretur: quod illorum sententiam destruit qui renuntiandum rebus seculari certo tempore, persecutione cogente uolunt esse praeceptum: ut & apostolis gloriam tollant, quod non uoluntarie fecerint sed inuicti, & nostri aui perfectos, uanos constituant, qui rem alterius temporis, frustra nunc uoluerunt exercere. Item aliter: notandum, quod contemptus mundi, martyrio comparatur, contra eos qui illud de euangelio uariis argumentis nituntur exoluere, ubi dicitur ad diuitem: Vade uende omnia quae habes, & da pauperibus.

LUC. 18. d

a ¶ Et si tradidero corpus meum &c.] Non propter deum, sed propter gloriam humanam. Vel certe si quis in ipso martyrio aduersum fratrem retineat iram, contemnens eum qui iussit nos maliciam proximi obliuisci, & in ipsa etiam morte prauaricator existens. **b** ¶ Charitas patiens est &c.] Semper bene uolens. Modo describit omnia membra & species charitatis. Parentes quia multum diligunt filios, eorum etiam libenter patiuntur iniurias. **c** ¶ Charitas non aemulatur &c.]

Nemo illi quae uere amat inuidet, cuiusuis eum esse conspiciat gloriae uel honoris, sed omnem eius felicitatem, quasi suam libenter amplectitur. **d** ¶ Non est ambitiosa.] Maior esse alijs non ambit, & super fratres non cupit dominari. **e** ¶ Non quarit quae sua sunt.] Non quarit quod sibi tantum sit utile, sed quod multis. **f** ¶ Non iritatur.] Non incitatur ad iurgia ab illo quae diligit. **g** ¶ Non cogitat malum.] Non solum non facit, sed ne cogitat quidem. **h** ¶ Non gaudet super iniquitate.] Contristatur si quem iniquum aliquid uel fecisse uel passum esse conspexerit. **i** ¶ Congaudet autem ueritati.] Id est bonis operibus uel fidei ueritati. **k** ¶ Omnia sperat, omnia sustinet.] Suffert iniurias, satisfacienti credit, sperat eius emendationem, & donec corrigat patienter expectat. **l** ¶ Charitas nunquam excidit.] Hoc est, ipsa sola permanet in futuro. Aut certe quae uera est non finitur. **m** ¶ Siue prophetiae euacuabuntur &c.] Non omnia scimus, nec omnia prophetamus. Et ista ut in maius proficiamus, destruentur: per ista enim ad perfecta

uenimus. **n** ¶ Cum autem uenerit quod perfectum est &c.] Quod sanctis promissum est in futuro. **o** ¶ Cum essem paruulus &c.] Exemplo carnalis incrementi, uult spirituales demonstrare profectum. **p** ¶ Quando factus sum uir &c.] Exposuit qualiter euacuentur, quae superius memorauit.

q ¶ Videmus nunc.] Quasi paruuli, qui non possunt serena cordis luce, perfecte lumen perspicere ueritatis. **r** ¶ Per speculum in aenigmate.] Per speculum legis, quasi rerum imaginem contemplamur.

s ¶ Tunc facie ad faciem.] Id est, in praesentia. **t** ¶ Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.] Sicut me perfecte deus nouit, ita & ego quae sunt diuina cognoscam.

u ¶ Nunc autem manet fides.] In praesentia tria haec, in futuro sola dei charitas & angelorum & sanctorum omnium permanebit. Maius ergo est quod semper erit, quod aliquando cessabit. Item in patre & filio & spiritu sancto, fides stabilis est, additamēto enim opus non habet. Spem autem eam manere dicit quae est non eorum quae uidemus. Charitas uero ideo maior est omnibus: quia quae diligit & credit & sperat. **x** ¶ Spes, charitas, tria haec: maior &c.] Omne quod speramus credimus non omne quod credimus speramus.

CAP. XIII.

Sectamini charitatem.] Omni co-

Tamen

natu ipsam sequamini, quia in uestra est potestate. **z** ¶ Aemulamini spiritualia &c.] Et spiritualia dona aemulari uos ac quarere non prohibeo, sed ut magis proficiatis exhortor. **a** ¶ Qui enim loquitur &c.] Nemo per auditum aurium de his quae dicuntur accipit intellectum nisi deus, & qui interpretandi donum accepit, uel qui eiusdem est lingua. **b** ¶ Spiritus autem &c.] Iterum linguam significat. **c** ¶ Nam qui prophetat &c.] Notandum quoniam prophetiam doctrinam dicit, exposuit quot modis intelligenda sit prophetia. Quicunque hanc habet, propheta esse censendus est. **d** ¶ Volo autem &c.] Hoc quidem uolo, sed illud malo: hoc non prohibeo, illud exhortor. **e** ¶ Nam maior est &c.] Quia & hoc magni opus est charitatis per quod multi proficiunt. **f** ¶ Quam qui loquitur linguis.] Quod uos praecipuum existimatis. Nisi forte ut ecclesia aedificationem accipiat. Si interpretetur aequalis esse poterit prophetanti. **g** ¶ Nunc autem fratres &c.] Si illis proponit exemplum: erit uobis sola admiratio non profectus, nisi uobis aut interpreter & plana facia legis occulta

CAP. XIII.

Sectamini charitatem, aemulamini spiritualia, magis autem prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem & exhortationem & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum aedificat: qui autem prophetat, ecclesiam dei aedificat. Volo autem omnes uos loqui linguis: magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, ut ecclesia aedificationem accipiat. Nunc autem fratres si uenero ad uos, linguis loquar: quid uobis prodero, nisi uobis loquar: aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina.

A occulta quæ noui, aut prophetias exponā, aut uos morali-
bus doceam institutis. a ¶ Tamen ea quæ sine anima
sunt &c.] Cum hæc inanimantia nisi distinctionem ha-
beant non possunt reddere cantilenam & ut superflua re-
spuuntur, quanto magis uobis qui spirituales estis, sua-
uitas nō aures debet

mulcere sed mentes.

b ¶ Etenim si &c.]

Si uox tubæ incerta

fuerit utrum solen-

nitatis an belli sit, ne-

mo pugnet: ita er-

go & uester intelligē-

dus est sermo, ut pos-

sit ad spirituale præ-

lium Christi milites

præparare. c ¶ Eri-

tis enim in aera &c.]

Etiā si tam multa lo-

quimini ut genera

sunt linguarum: quid

proderit cum omnia

in aera soluantur & nul-

li proficiant? d ¶ Et

nihil sine uoce.] Ni-

hil sine uoce linguam

habens. e ¶ Si ergo

nesciero &c.] Omnis

sermo qui non intelli-

gitur, barbarus iudi-

catur. f ¶ Et qui lo-

quit mihi, barbarus:

sic & uos &c.] Quo-

niam spiritualia do-

na sectamini, illa ma-

B gis quærite quæ adifi-

cet auditores. g ¶ Et

ideo qui loquitur lin-

gua, oret ut interpre-

tetur.] Oratio hoc

loco oris elocutio in-

telligitur. Sic ergo lo-

quatur, ut gratia uer-

ba quæ dicit, possint

intelligi: siue oret, ut

illi interpretandi gra-

tia donetur. h ¶ Nā

si orem lingua, spiri-

tus meus orat.] Hoc

dicat: quoniam si quis

incognitis alijs lin-

guis loquatur, mens

eius non ipsi efficitur

sine fructu, sed audi-

enti: quicquid enim

dicitur ignorat. Item

si lingua dicam, non

ego loquor, sed spiri-

tus, qui in me est. Si

autem ad orationem requiratur spiritus, sermo non in-

telligendus est, qui nonnunquam mente alia cogitan-

te precatur. i ¶ Mens autem mea sine fructu est &c.]

Qui non intelligo quod loquor. k ¶ Orabo spiritu &c.]

Qui enim interpretatur, necesse est ut ante intelligat quod

alijs est dicturus. Item sic est loquendū ut intelligant alijs.

l ¶ Ceterum si benedixeris spiritu.] Benedicitur om-

ne quod uere & secundū deum dicitur. m ¶ Quis sup-

plet locum idiotæ.] Laicum significat qui nullo gradu

ecclesiastico fungitur. Aliter. Inanitatē scientiæ in cor-

de ignari quis implet. n ¶ Quomodo dicit amē super

tuam benedictionem &c.] Quomodo tuā perhibet be-

nedictioni testimoniū uel consensum. o ¶ Nam tu qui

dem bene gratias agis &c.] Quod superius dixerat, om-
ni benedicas, hic ipsum exponit. p ¶ Gratias ago deo
quod omnium uestrum linguis loquor.] Ne putetis me
hanc quoque gratiam non habere, & uos ideo prohibere,
& idcirco nō loqui. q ¶ Sed in ecclesia uolo &c.] Sed

malo per pauca ad p-

fectum loqui, quam

multa quæ nulli pro-

ficiant. Quidam sane

quarunt quæ sunt

quinque uerba: à qui-

bus e contrario, quæ

sint decem milia est

quærendū. r ¶ Ut

alios instruam &c.]

Id est, proprio intelle-

ctu & simplici ratioe.

s ¶ Fratres nolite.]

Scire debetis quādiu

futura sunt linguæ,

uel quare sint datae.

t ¶ Sed malicia par-

uuli estote &c.] Ma-

licia debetis paruuli

esse non sensu: simul

ostendit neminem nisi

si paruulum malicia,

sensu esse perfectum.

Quia in maluolam sap. 1. 6

animam nō introibit

spiritus sapientiæ.

u ¶ In lege scriptum

est &c.] Etiā hoc si-

gnū dabo ut per san-

ctos meos inuitato

sermone loquar, & D

nec sic eloquentē in-

telligent. x ¶ Itaque

linguæ in signū sunt

&c.] Hic ostenditur

crescente fide, signa

cessasse quādo inide-

lium causa dāda esse

prædicebatur.

y ¶ Sed infidelibus.]

Ut eius saltem admi-

ratione mouerentur.

z ¶ Prophetiæ autē

non infidelibus &c.]

Maiores ergo & uti-

lior quæ fidelibus pro-

dest & semp est opus.

a ¶ Si ergo cōueniat

&c.] Hoc est si fieri

potest ut concederet

uobis qui omnes hoc

uultis. b ¶ Intret &

idiotæ &c.] Idiotæ

nup credentes dicuntur

inter-

hoc loco. c ¶ Nōne dicet &c.] Sicut Iudæi de aposto-

lis dixerūt: Hi pleni sunt musto. Aliter, sicut initio apo-

stoli quādo acceperūt spiritū sanctū uisi sunt quasi ebrijs. A. 2. b

d ¶ Si autē omnes prophetent &c. Occulta etiam cordis

&c.] Quādo eius pulsatur conscientia per doctrinam.

e ¶ Et ita cadens in faciem adorabit &c.] Sicut Nabu-

chodonosor adorauit Danielelem: Vere deus uester ipse Dan. 2. 6

est deus: postquam somniū quod oblitus fuerat & interpre-

tationē eius audisset. f ¶ Quid ergo est fratres.] Quid

ergo est faciendum, uel quid definiemus esse tenendum.

g ¶ Cum conuenitis, &c.] Hoc est intelligit psalmum.

h ¶ Apocalypsim habet, linguam habet &c.] Reuela-

tionem aliquā mysteriorū, quod intelligitur reuelatio.

¶ Omnia

A ^a ¶ Omnia ad ædificationem fiant. Nihil sit in uobis quod non uos alterutrū ædificet. b ¶ Siue lingua quis loquitur secundū duos &c. Hoc est uicissim prophetae dicāt, & unus paulatim interpretetur. c ¶ Si autem non fuerit interpretes, taceat &c. Sua conscientia &

dei teneat eū gratiam hāc habere. d ¶ Prophetæ autē duo aut tres dicant &c. Potestis enim omnes per singulos &c. Non stantibus sed prophetis sedētibz. e ¶ Et spiritus prophetarū prophetis &c. Siue gratia spiritus alteri prophetæ cōsensit ut alterutrū sibi cedant: siue spiritū humilitatis & charitatis debet habere, pphetæ. Quia deus qui in ipīs est, nō est deus dissensionis neq; superbiæ. Itē hoc ait: quia in q̄ est spiritus prophetiæ, ipse alijs prophetis p societatem gratiæ subiectus est: in qua non æmulatur alterū prophetare cum ei fuerit reuelatū. f ¶ Sicut & in omnibus ecclesijs. Sic est ubiq; ne noui aliquid me uobis imperare putetis. g ¶ Mulieres &c. Quia cōtra ordinem est naturæ uel legis, ut in conuentu uiuorum fœminæ loquantur. Quaritur ergo quomodo alibi dicat, mulieres docere prudentiā & castitatem debere. Sed hoc in sexu suo: sed & hic designat locum, ubi taceat, alibi eis loqui permittit, sicut & lex dicit. h ¶ Si quid autem uolunt discere. Quia & uir prius factus est, & Sara dominum uocabat Abraham. i ¶ Domi uiros suos interrogēt &c. Ne uideret eas etiā discere uetuisse, domi illas hoc quod publice non debebat, facere debere præcepit. k ¶ An a uobis sermo dei processit &c. Nunquid doctrina Christi aut ex uobis est, aut apud uos remansit. De scientia similiter est dicendum. l ¶ Si quis uidetur propheta esse, aut spiritualis cognoscat &c. Hoc probatis uerum prophetam, si ista cognouerit domini mādāta esse quæ dico: si quis autem ignorat hæc, ignorabitur & a nobis, & a domino dicente eis: qui se in eius nomine pphetasse dicebant, nescio uos. m ¶ Itaq; fratres æmulamini, pphetare, & loqui linguis nolite prohibere. Illud sectamini, hoc prohibere nolite. n ¶ Omnia autē honeste & secundū ordinem fiant. Nihil peruerso ordine aut per cōtentionem uel inanem gloriam faciatis. Cap. xv.

Notum autem uobis &c. Incipit causa resurrectionis. Inter cætera, quidam Corinthiorū etiā resurrectionem carnis ausi fuerant ex ueteris scientiæ præsumptione negare: qui hic ab apostolo arguntur. p ¶ Quod & accepistis. Ne illi hoc non credidisse uiderentur: uel

omnes creditum respuisse. q ¶ In quo statis &c. In cuius doctrina statis, & per quod salutem speratis, & in presenti de diuersis infirmitatibus sæpe saluamini. r ¶ Qua ratione prædicauerim. Tota ratio prædicationis nostræ hæc est, ut resurrectionē credatis: hoc est e-

interpretationem habet: omnia ad ædificationē fiant. siue lingua quis loquitur secundū duos, aut ut multum tres, & per partes & unus interpreterur. Si autem nō fuerit interpretes, taceat in ecclesia, sibi aut loquatur & deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quod si alijs reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant & omnes exhortentur. Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est. Non enim est dissensio: nis deus, sed pacis: sicut & in omnibus ecclesijs sanctorum doceo. Mulieres in ecclesijs taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse: sicut & lex dicit. Si quid autē uolunt discere, domi uiros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a uobis uerbum dei processit, aut in uos solos peruenit? Si quis uidetur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt mandata. Si quis autē ignorat ignorabitur. Itaq; fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeste & secundum ordinem fiant in uobis. Cap. xv.

Notum autem uobis facio fratres euangelium quod prædicaui uobis, quod & accepistis, in quo statis, per quod & saluamini: quā ratione prædicauerim uobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim uobis in primis quod & accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas: & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia uisus est Cepha, & post hoc undecim. Deinde uisus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usq; adhuc: quidā autē dormierunt.

Deinde

maior autoritate firmaret hunc esse Christum saluatorem mundi, quem Moyses & prophetæ annunciarunt: ideo secundum scripturas prædictum esse commemorat: sicut inter cætera Esaias propheta dicit: Sicut ouis ad occisionem ducitur, & quasi agnus coram tondente se obmutescit. Item infra idē propheta. Et dabit impios pro sepultura, & diuitē pro morte sua. Similiter Osee propheta, tertia die resurrectionem Christi futuram annunciat, dicens: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & uiuemus in conspectu eius. y ¶ Et quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia uisus est. Sicut Osee dicit: Viuificabit nos in biduo & die tertia resurgemus. z ¶ Et quia uisus est Cepha. Quod in euangelio dicitur: Apparuit Simoni. a ¶ Et post hæc undecim. Iterum Petro & reliquis decem. b ¶ Deinde uisus est plusquam quingentis fratribus simul: ex quibus &c. Vides quia in euangelio non omnes scriptæ sunt uisiones nisi quæ sufficerent ad fidem. Hic autem quoniam de apostolis dixerat, etiā hoc addidit, ne apostoli tanq; intimi eius, putarentur esse mentiti. Et ut maior fides multitudini testium haberetur: etiam multi uiuere dicuntur qui possint interrogati dicere quæ uiderunt. Deinde

nim primū omnium qui Christo deseruiunt: alioquin superfluous omnis labor est orationū ieiuniorūq; quem in hac uita patimini, cum uobis hic prospera uel aduersa cum infidelibus esse cōmunia uideantur: sicut & ipsi solent pagani pponere: quid ab illis amplius habemus, & uerum est: Si horum laborū præmium in uita alia nō habemus, peiores illis sumus: quia illi uel in presenti uoluptatum & luxuriæ consolationē habere uidentur. f ¶ Si tenetis nisi frustra &c. Si fidei uestre & laboris præmium non speratis, superfluum hæc credidistis. i ¶ Tradidi enim uobis &c. In primordio siue maxime. u ¶ Quod & accepi. Vel a lege uel a prioribus, siue per reuelationem Christi. x ¶ Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas. Posset quidem apostolis prædicantibus & multa uirtutum signa facientibus haberi fides, esse ipsum Christum quem euangelizant: sed ut maiore beatus Apo-

A 4 ¶ Deinde uisus est Iacobo. Iacobo seorsum apparuit. b ¶ Deinde apostolis omnibus. Siue iterum, siue apostolis quos exura duodecim ad prædicandum misit. c ¶ Nouissime autem omnium. Ne putarent eum audita potius quàm uisa narrare. d ¶ Tanquam omnium abortiuo. De

baptizamur ut nostra peccata diluantur. Si ergo non resurrexerit, nec nobis remissa sunt peccata. i ¶ Ergo & qui dormierunt &c. Maxime de his dicit, qui pro Christo sunt mortui: sine causa enim hanc uitam perdiderunt si aliam non habebunt. u ¶ Si in hac uita tantum &c.]

Illi enim uel in præsentia gloriantur: nos autem hic tribulationes quotidianè sustinemus.

x ¶ Nunc autem Christus &c.] Quod apud omnes est certum: quia in primis probatum est. y ¶ Primitiæ dormientium. Quia primus in incorruptione surrexit. Si ergo caput resurrexit, necesse est etiam ut cætera membra sequantur.

z ¶ Quoniam quidem &c.] Sicut per Adam mors intrauit, quia primus ipse est mortuus: ita per Christum resurrectio, quia primus resurrexit. Et sicut in le morientium forma est, ita & iste resurrectio. Aliter: spiritus resurrectionis uolens ostendere hoc dicit: sicut in Adam mortales sumus: sic & in Christo immortales erimus. a ¶ Et sicut in Adam &c.] Omnes quidem resurgent, sed soli hi uiuificabuntur in Christo, qui Christi mererentur copulari corpore. Item de comuni morte & de comuni resurrectione dicit. b ¶ Unusquisque autem &c.] Temporis uel honoris.

c ¶ Primitiæ &c. deinde finis &c.] Tunc

erit finis omnium etiam mortis, cum uniuersi resurgent. d ¶ Cum tradiderit regnum deo & patri.] Regnum scilicet humani generis, secundum Petri epistolam & Apocalypsim Ioannis, patri tradendum asserit esse per filium: ut ibi regnet deus per gloriam, ubi per uitia diabolus ante regnabat. Deo & patri. Deo secundum humanitatem, patri secundum deitatem. Hoc loco calumniari solent Ariani dicentes minorem esse filium. Si enim traderet, inquit, patri regnum, ipse utique iam regnare desinet. Quibus primo dicendum est: quia hic non de trinitatis substantia, sed de resurrectione tractabat, quam Christi resurrectione confirmat. Ergo secundum substantiam eius loquitur qui a mortuis resurrexit. Si tamen ideo Christus non regnabit: quia regnum traditurus est patri: ergo nec pater regnabit antequam ei tradat filio. Si autem pater non tunc primum regnauit, quis tunc suscipiat regnum, nec filius illud quod tunc tradere uideatur amittit. Aliter. In hoc deo patri Christus regnum tradit: quoniam nemo potest ad patrem uenire nisi si crediderit in Christo, sicut ipse in euangelio dicit: Nemo uenit ad patrem nisi per me. e ¶ Cum euacuauerit &c.] Ioan. 14. 6

Euacuatis peccatis, euacuabuntur a nobis omnes contrariæ potestates: ab eo quod nobis se sequentibus principant potestate qua nos uicerant. Virtus enim eorum nostra peccata sunt.

¶ Oportet

Deinde uisus est Iacobo: deinde apostolis omnibus. Nouissime autem omnium tanquam abortiuo uisus est & mihi. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me uacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. Siue enim ego, siue illi, sic prædicauimus & sic credidistis. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis: quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit: inanis est prædicatio nostra: inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes dei: quoniam testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit uana est fides uestra. Adhuc enim estis in peccatis uestris. Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus: miserrabiles sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde hi qui sunt Christi: qui in aduentu eius crediderunt. Deinde finis: cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit

omnem

erit finis omnium etiam mortis, cum uniuersi resurgent. d ¶ Cum tradiderit regnum deo & patri.] Regnum scilicet humani generis, secundum Petri epistolam & Apocalypsim Ioannis, patri tradendum asserit esse per filium: ut ibi regnet deus per gloriam, ubi per uitia diabolus ante regnabat. Deo & patri. Deo secundum humanitatem, patri secundum deitatem. Hoc loco calumniari solent Ariani dicentes minorem esse filium. Si enim traderet, inquit, patri regnum, ipse utique iam regnare desinet. Quibus primo dicendum est: quia hic non de trinitatis substantia, sed de resurrectione tractabat, quam Christi resurrectione confirmat. Ergo secundum substantiam eius loquitur qui a mortuis resurrexit. Si tamen ideo Christus non regnabit: quia regnum traditurus est patri: ergo nec pater regnabit antequam ei tradat filio. Si autem pater non tunc primum regnauit, quis tunc suscipiat regnum, nec filius illud quod tunc tradere uideatur amittit. Aliter. In hoc deo patri Christus regnum tradit: quoniam nemo potest ad patrem uenire nisi si crediderit in Christo, sicut ipse in euangelio dicit: Nemo uenit ad patrem nisi per me. e ¶ Cum euacuauerit &c.] Ioan. 14. 6

Euacuatis peccatis, euacuabuntur a nobis omnes contrariæ potestates: ab eo quod nobis se sequentibus principant potestate qua nos uicerant. Virtus enim eorum nostra peccata sunt.

¶ Oportet

Deinde uisus est Iacobo: deinde apostolis omnibus. Nouissime autem omnium tanquam abortiuo uisus est & mihi. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me uacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. Siue enim ego, siue illi, sic prædicauimus & sic credidistis. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis: quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit: inanis est prædicatio nostra: inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes dei: quoniam testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit uana est fides uestra. Adhuc enim estis in peccatis uestris. Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus: miserrabiles sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde hi qui sunt Christi: qui in aduentu eius crediderunt. Deinde finis: cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit

omnem

erit finis omnium etiam mortis, cum uniuersi resurgent. d ¶ Cum tradiderit regnum deo & patri.] Regnum scilicet humani generis, secundum Petri epistolam & Apocalypsim Ioannis, patri tradendum asserit esse per filium: ut ibi regnet deus per gloriam, ubi per uitia diabolus ante regnabat. Deo & patri. Deo secundum humanitatem, patri secundum deitatem. Hoc loco calumniari solent Ariani dicentes minorem esse filium. Si enim traderet, inquit, patri regnum, ipse utique iam regnare desinet. Quibus primo dicendum est: quia hic non de trinitatis substantia, sed de resurrectione tractabat, quam Christi resurrectione confirmat. Ergo secundum substantiam eius loquitur qui a mortuis resurrexit. Si tamen ideo Christus non regnabit: quia regnum traditurus est patri: ergo nec pater regnabit antequam ei tradat filio. Si autem pater non tunc primum regnauit, quis tunc suscipiat regnum, nec filius illud quod tunc tradere uideatur amittit. Aliter. In hoc deo patri Christus regnum tradit: quoniam nemo potest ad patrem uenire nisi si crediderit in Christo, sicut ipse in euangelio dicit: Nemo uenit ad patrem nisi per me. e ¶ Cum euacuauerit &c.] Ioan. 14. 6

Euacuatis peccatis, euacuabuntur a nobis omnes contrariæ potestates: ab eo quod nobis se sequentibus principant potestate qua nos uicerant. Virtus enim eorum nostra peccata sunt.

¶ Oportet

Deinde uisus est Iacobo: deinde apostolis omnibus. Nouissime autem omnium tanquam abortiuo uisus est & mihi. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me uacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. Siue enim ego, siue illi, sic prædicauimus & sic credidistis. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis: quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit: inanis est prædicatio nostra: inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes dei: quoniam testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit uana est fides uestra. Adhuc enim estis in peccatis uestris. Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus: miserrabiles sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde hi qui sunt Christi: qui in aduentu eius crediderunt. Deinde finis: cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit

omnem

erit finis omnium etiam mortis, cum uniuersi resurgent. d ¶ Cum tradiderit regnum deo & patri.] Regnum scilicet humani generis, secundum Petri epistolam & Apocalypsim Ioannis, patri tradendum asserit esse per filium: ut ibi regnet deus per gloriam, ubi per uitia diabolus ante regnabat. Deo & patri. Deo secundum humanitatem, patri secundum deitatem. Hoc loco calumniari solent Ariani dicentes minorem esse filium. Si enim traderet, inquit, patri regnum, ipse utique iam regnare desinet. Quibus primo dicendum est: quia hic non de trinitatis substantia, sed de resurrectione tractabat, quam Christi resurrectione confirmat. Ergo secundum substantiam eius loquitur qui a mortuis resurrexit. Si tamen ideo Christus non regnabit: quia regnum traditurus est patri: ergo nec pater regnabit antequam ei tradat filio. Si autem pater non tunc primum regnauit, quis tunc suscipiat regnum, nec filius illud quod tunc tradere uideatur amittit. Aliter. In hoc deo patri Christus regnum tradit: quoniam nemo potest ad patrem uenire nisi si crediderit in Christo, sicut ipse in euangelio dicit: Nemo uenit ad patrem nisi per me. e ¶ Cum euacuauerit &c.] Ioan. 14. 6

Euacuatis peccatis, euacuabuntur a nobis omnes contrariæ potestates: ab eo quod nobis se sequentibus principant potestate qua nos uicerant. Virtus enim eorum nostra peccata sunt.

¶ Oportet

A a ¶ Oportet enim illum regnare donec ponat. Cum omnibus scilicet suis. Donec, non semper finē significat: sicut est illud: Ego deus uester donec senescatis, & cetera talia. Aliter. Oportet, inquit, regnare omnibus Christū donec inimicos & in se incredulos, subiiciat sibi & patri.

Non est autē una subiectio: nam iustos ad se fide & credulitate uenientes subiicit. In fideles autē & impios destruēs, subiugabit aeterno supplicio deputandos. **b** ¶ Omnes inimicos sub pedibus eius. ¶ Quando alij uoluntate, alij erūt necessitate subiecti. **c** ¶ Nouissima autē inimica destruet mors, omnia &c. ¶ Diabolus qui in Apocalypsi peccatum & mors appellat: quia autor est peccati & mortis. **d** ¶ Præter eum qui subiecit omnia. ¶ Caute Apostolus dicit filio qui deo patri subiecit omnia, cuncta esse subiecta: ne & ipsum simul cū omnibus quæ subiecta sunt, credamus esse subiectum: quoniam a dextris patris

B sedet: aquali potestate cū patre iudicaturus. **e** ¶ Cum autem subiecta fuerint illi omnia. ¶ Hic quoque Ariani ita calumniantur, ut dicant, quia post resurrectionem omnium & finem erit filius patri subiectus, ut minor scilicet maiori. Quibus respondendum est: Subiectionē non semper ad diminutionē honoris pertinere, sed etiam ad charitatis officium: maxime cum & spiritus prophetarum prophetis dicatur esse subiectus: ut non sit deus ibi dissensionis sed pacis. Et ipse dominus Ioseph ac Mariæ scribitur fuisse subiectus. Multi sane de hoc capitulo diuersa senserunt. Nam quidam dicunt, sicut in suis esurientibus esurire uel cibatur, ita & in ecclesia quæ est corpus eius ipse subiicitur. Alij aiunt quod ipsa humana natura quam induit, in gratiarum actionem semper sit subiecta diuinitati: cui secū unum faciendo omnia subiecerit. Multi etiā alia & diuersa dicunt, quæ inferere & enumerare, prolixum est. **f** ¶ Ut sit deus omnia in omnibus. ¶ Tunc deus omnia in omnibus erit, cum euacuatā morte, & omni malicia uel errore destructo, solus regnabit in cunctis. **g** ¶ Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis. ¶ Quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus: id est, iā quasi cōmortui cum illo sumus. Quid ergo prodest nos huic mundo mori: si hunc cōtemptum uoluptatum uita non sequitur æterna? Item hoc est quod dicit: quia nō solum propter remissionem peccatorū baptizantur, sed & propter resurrectionem carnis nostræ. Carnem autē nostram mortuam appellat quoniam hac morte anima non moritur. Vnde increpando ait: Aut quid facient qui baptizantur pro mortuis si omnino mortui non resurgunt, id est, quid baptizari opus est carnem si non resurgat? **h** ¶ Si omnino mortui non resurgunt ut quid & baptizantur pro illis &c. ¶ Si nihil esset in futuro nō eramus tam stulti ut tantas tribulationes pro illis pateremur. **i** ¶ Quotidie morior. ¶ Semper paratus ad mortem, & quotidie exspecto me pro uestra gloria moriturum. **k** ¶ Per gloriam uestram fratres. ¶ Per, non semper si

gnificatio iuramēti est. Nam si dicam per puerum misi, c non statim per puerū iurasse recte putabor. **l** ¶ Quam habeo in Christo Iesu domino nostro. ¶ Ego habeo mercedem laborum in uobis: etiam si uos proficere nolueritis. **m** ¶ Si secundū hominē ad bestias pugnaui Ephe-

si: quid mihi prodest, &c. ¶ Si nihil remunerationis à deo pro hoc certamine spero, quare pugnaui, ut hominibus forte placeat? Aliter. Hic bestias eos cōmemorat qui Ephefi seditionē aduersus eum mouerāt popularem propter Dianæ idolum, cuius culturam prædicatione apostolica destruebat. Quod autem manifeste constet, bestias cum quibus pugnauit Apostolus, aduersarios homines debere intelligi: idē in alia epistola memorat, dicens: Et liberatus sum de ore leonis. In quo ostendit se sauitiam Neronis euasisse quādo prima uice Romā uinctus deductus est. Dicens uero, quid mihi prodest si mortui nō resurgunt: illorum

2.Tim.4.4

1.Cor.15.6

dogma destruit, qui dicunt ante corpora animas in cœlo factas, actum quandam propriæ conuersationis habuisse. Aliter. Multa dicuntur in epistolis quæ in actibus non continentur, & multa in actibus quæ in epistolis non scribuntur. Per allegoriam autem bestia possunt intelligi aduersaria potestates: sicut ait in psalmo: Ne tra das bestiis animas confitentes tibi: ad quas hic dicit se pugnaſſe. **n** ¶ Manducemus & bibamus &c. ¶ Inrepat exemplo propheta gula deditos, desperationē futurorum, cuius rei crimen negatur eis remitti quoadulq; moriant. **o** ¶ Nolite seduci. ¶ Ab his qui talia loquuntur. **p** ¶ Corruptunt mores bonos colloquia mala. ¶ Ne dicerēt, ergo tales nos iudicas qui facile seducamur: non, inquit, de uobis timeo sed de illorum conuersatione formido: sed quomodo mala colloquia bonos mores corruptunt, ita e contrario bona colloquia malos mores edificat. **q** ¶ Euigilate iusti & nolite peccare. ¶ Ille iustus est qui non peccat. **r** ¶ Ignorantiā enim dei quidam habent. ¶ Ignorant uirtutem dei, qui eum putant suscitare non posse, potentiam eius ex sua imbecillitate censentes. **s** ¶ Ad reuerentiā uobis loquor. ¶ Vt reuereſcatis uos his sermonibus tanquam adhuc paruulos erudiri. **t** ¶ Sed dicet aliquis. ¶ Ipse sibi ex contradicentium persona proponit. Aliter. Præclarum hoc loco Apostolus de resurrectione carnis, frumentorum sumit exemplum. Quorum semen cum nudum seratur, non ita ut terræ mandatur renascitur, sed sicut in principio secundum ordinem unicuique seminū quale corpus deus esse præcepit, & quemadmodū iussit terrā producere ordinatione sua, durat & permanet: Ita & unicuique hominum carnem quā unicuique initio nascendi specialiter tribuit, in resurrectione restituet. Dicēdo autē dat illi corpus sicut uoluit & nō sicut uult, ostendit à principio conſtitutionem dei immutabilē permanere. **u** ¶ Quomodo resurgent mortui &c. ¶ Multi solent proponere utrius debilia corpora ut sunt defuncta resurgant. Quibus respondendū est in resurrectione nō debilitatis uitium sed integritatem

Luc.2.8

A integritatem reparari naturæ. Nunquam enim tam debile est corpus quam cum fuerit in puluerem resolutum. Qui ergo creditur totum reddere cur ex parte reparare dubitetur: hoc est, uerbi gratia, cur non reddat oculos qui totum restituet corpus. **a** ¶ Inspiciens tu quod

feminas non uiuificatur nisi prius moriatur.] Qui etiam naturalibus exemplis edoceri debueras, ad

huc diuinis promissionibus infidelis existis. **b** ¶ Et quod seminas non corpus &c.] Sicut de grano refurgit fecundior cum granis arista: ita & corruptibile corpus in gloria refurgit cum augmento. **c** ¶ Deus autem dat illi corpus prout uoluit.] Sicut ab initio disposuit, ut omnia femina cum putruerint in amplius reformetur. **d** ¶ Et unicuique seminum proprium corpus.] At tēde quia proprium corpus dixerit non alienum. **e** ¶ Non omnis caro eadem caro &c.] Cuius iussu in principio terra, tanta & tam diuersa corpora animata quæ

non acceperat dedit, quid mirum si eius iussu hominem restituat quem accepit? **f** ¶ Alia uolucrum &c.] Similiter & de aquis intellige quæ tantam diuersitatem uoluerum & piscium ediderunt. **g** ¶ Et corpora celestia & corpora &c.] Qui talia fecit corpora elementorum, cur non possit exiguum corpus humanum reficere? **h** ¶ Sed alia quidem celestium &c.] Tota comparationis huius diuersitas ad hoc facit, ut credas unum genus reparare facile posse qui tanta fecit ex nihilo. **i** ¶ Stella enim à stella differt in claritate &c.] Stellarum diuersitati, iustorum differentiam comparat: quos gradus uirtutum in gloria, non peccata facient esse diuersos. Nam peccatorum diuersitas in cælo non erit sed in poena. **k** ¶ Seminatur in corruptione.] Ut nec febres iam nec cetera corruptibilitatis genera patiantur. Aliter. Sanctis & peccatoribus resurrectio carnis communis est: sed sanctorum corpora æterna gloria uestientur cum incorruptione & immortalitate. **l** ¶ Seminatur in ignobilitate.] Quid tam ignobile quam cadauer? **m** ¶ Surget in gloria.] In gloria splendoris ut sol. **n** ¶ Seminatur in infirmitate.] Imbecillitatis humanæ. **o** ¶ Surget in uirtute.] In uirtute æternitatis. **p** ¶ Seminatur corpus &c.] Hic animale est corpus, quia non semper habet spiritum sanctum. Tunc uero semper manebit in sanctis. Item seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale. Aliter. Animale corpus dicit quod conditum terræ corrumpitur. Spirituale uero quod incorruptum refurgit, ut possit aera penetrare festinans ad cælos. Primus Adam ad hoc factus est, tantum ut uiueret. Nouissimus Adam, id est Christus, ideo suscepit hominem, ut uiuifi-

Quali autem corpore uenient? Inspiciens, tu quod seminas non uiuificatur, nisi prius moriatur. Et quid seminas? Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta, tritici, aut alicuius ceterorum. Deus autem dat illi corpus sicut uult, & unicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autem piscium. Et corpora celestia & corpora terrestria. Sed alia quidem celestium gloria: alia autem terrestrium. Alia claritas solis: alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione: surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate: surget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est & spirituale: sicut scriptum est. Factus est primus homo Adam in animam uiuentem: nouissimus Adam in spiritum uiuificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est: deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo celestis. Qualis terrenus: tales & terreni: Et qualis celestis: tales & celestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni: portemus & imaginem celestis. Hoc autem dico fratres: quia caro & sanguis regnum dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium uobis dico. Omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, &

mortui

mutum portemus nouum. **u** ¶ Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei possidere non possunt &c.] Frequenter scriptura carnem pro operibus nominat carnis ut ibi: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Aliter Caro sicut est, regnum dei non possidebit, nisi in mortalitate uestita. **x** ¶ Ecce mysterium uobis dico.] Obscuritatem significat nominando mysterium. **y** ¶ Omnes quidem resurgemus &c.] Omnes homines resurgent: sed soli qui regnaturi sunt in gloria, mutabuntur. Siue ita, resurgemus omnes qui in aduentu Christi mortui inueniemur. Non omnes immutabuntur qui in corpore sint reperi, quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. Aliter in quibusdam Græcis codicibus habetur. Omnes enim dormiemus: non omnes immutabimur. In alijs autem: Omnes enim non dormiemus: omnes autem immutabimur, quod quadrat magis ad sensum Apostoli: quia hic sermo non de omnibus generaliter dicitur, sed de solis sanctis. **z** ¶ In momento, in ictu oculi.] Per ictum oculi, nimiam breuitatem uult significare momenti, ut quanta sit dei potentia ex resurrectionis celeritate cognoscas.

a ¶ In nouissima tuba &c.] Nouissima tuba, nouissimus aduentus intelligitur Christi: mortui autem uel peccatores intelligendi sunt: qui etiā uiuentes mortui esse dicuntur ut ad poenā aut immortales aut absque aliqua membrorum diminutione resurgant: uel certe simpliciter omnes mortui os resurgere dicunt: & solos sanctos cum his qui uiui iusti in-

r ¶ Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale &c. Primus homo de terra terrenus &c.] Celestis dicitur, quia non humanæ fragilitatis ritu, sed diuinæ maiestatis nutu & conceptus est & enixus: nam usque adeo naturā nostrā habuit, ut secundus Adam dicatur & homo. Aliter. Hic primus & secundus hominē, iuxta operā terrestrem & celestem dicit: Nam & Christus secundum carnem, ex nostra massa fuit.

s ¶ Et qualis celestis, tales & celestes.] Si ideo ut hæretici uolunt, nostri generis assumptus homo non fuerit, quia celestis dicitur: ergo nec illi naturæ nostræ sunt, qui celestes appellantur. Si uero de his nemo dubitat, nec de illis est ambigendum.

t ¶ Igitur sicut portauimus imaginem &c.] Peccator, Adam imaginem portat: iustus uero imaginem Christi. Ergo sicut portauimus ueterem hominem ante baptismum, ita post baptismum

E uentū

A uenti fuerint in gloriam immutari. **a** ¶ Oportet enim corruptibile hoc. Neceſſe eſt fieri qđ promiſſum eſt. **b** ¶ Induere incorruptelam &c.] Eſt quod induit, & eſt ſimiliter indumentum. **c** ¶ Cum autem mortale hoc &c. Abſorpta eſt mors in uictoria.] Vt euacuatis cau-

ſis mortis per diuina uictoriam: ſibi abſorpta non appareat. **d** ¶ Vbi eſt mors uictoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus.] Propheta ex perſona iuſtorū loquitur inſultantiū morti. **e** ¶ Stimulus autem mortis peccatū eſt.] Sagitta mortis peccatum, per quod animæ iugulatur. **f** ¶ Virtus uero peccati lex.] Dū fortius & maius ſit per ſcientiam peccatum. **g** ¶ Deo autem gratias qui dedit nobis uictoriā &c.] Uictoriam illius peccati in q̄lex per carnalem noſtrā uoluntatem fuerat infirmitas, quā Chriſtus cruce & exemplo deſtruxit. **h** ¶ Itaq; fratres mei dilecti.] Reddita reſurrectionis ratione de qua hæſitabant: hortatur eos in dei opere permanere iam certos de retributione futura. **i** ¶ Stabiles eſtote & immobiles abundantes in opere domini &c.] Nemo uos de gradu ſpei futuræ ultra permoueat.

Cap. XVI.

De collectis autem quæ ſunt in ſanctos, ſicut ordinaui eccleſijs Galatiæ: ita & uos facite.] De ſumptibus dicit, qui per ſingulas eccleſias collecti, Hieroſolymā ſanctis pauperibus mittebatur. **l** ¶ Per unā ſabbati.] Vna ſabbati dominica dicitur: ſicut in euangelio dicitur, dominum una ſabbati ſurrexiſſe. **m** ¶ Vnuſquiſq; ueſtrū apud ſe reponat, recondens quod ei &c.] Vt paulatim referuantes, non una hora grauari ſe putent: ut hilares datores diligantur a deo. **n** ¶ Dum autem præſens fuero &c. Veniam autem ad uos cum Macedoniam pertranſiero &c.] Quia ita ſe agunt Macedones, ut non ſit neceſſe mihi apud eos diutius demorari: apud uos autem neceſſe eſt ut maneam uel hyemem.

Multa enim ſunt quæ corrigantur in uobis: ſicut medicus ibi moram habet, ubi plures agrotant. **o** ¶ Permanebo autē Epheſi uſq; ad pentecoſten: oſtium enim mihi &c.] Ideo ibi permanebo, quia cum mihi euidentis datus ſit aditus prædicandi, ſunt plurimi, qui reſiſtant.

p ¶ Si autem uenerit Timotheus &c.] Si ne tribulatiois formidine, uel etiam ueſtri contemptu. **q** ¶ Deducite autē illum in pace ut ueniat ad me. Expecto enim illū cum fratribus.] Nihil admittentes, quod ad animæ eius faciat læſionem. **r** ¶ De Apollo autē fratre uoſ bis notum facio quoniam multū rogauit eū ut ueniret ad uos cū fratribus, & utiq; non fuit uoluntas, ut nunc ueniret. Veniet autem cum ei uacū &c.] Vigilare mētis oculis ad diaboli aſtutias præcauendas. State, quia ſtantibus difficile ſomnus obrepit. **s** ¶ Viriliter agite.] Muliebris enim omnis inconfirmitas & uarietas indicatur.

t ¶ Et confortamini, omnia enim ueſtra in charitate ſiant.] Vt ſit in ueſtra uirtute profeſtus, omnia inanis gloriæ cauſa, ſed charitatis gratia facere feſtinate.

u ¶ Obſecro autem uos fratres, noſtis domū Stephanæ & Fortunati & Achaici quoniam ſunt primitiæ Achaicæ & in miniſterium ſanctorū ordinauerunt ſeipſos: ut & uos ſubditi ſitis eiufmodi & omni cooperanti &c.] Quia præſentes ſunt apud uos, & in illis magnū poteſtis habere profeſtum. Siue quia mihi uenerunt pro uoſ bis miniſtrare officiū charitatis. **x** ¶ Reſecerunt enim & meum ſpiritum & ueſtrū.] Meum ſpiritum charitate pro uoſ bis, ueſtrū pro mea laticia, reſecerunt. **y** ¶ Cognoscite ergo qui eiuf-

Alia

modi ſunt.] Vnde & alibi ait: Cognoscite eos q̄ ita ambulat, ut habeis formam noſtram. Hos cognoscite, hoc norate. **z** ¶ Salutant uos eccleſiæ Aſiæ. Salutant uos in domino multum Aquila &c.] Domestica congregationem fratemitatis

A nitatis, ecclesiam nominavit. **a** ¶ Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat dñm nostrum Iesum Christum sit anathema. Sicut illis qui eum amant redemptio uenturus est Christus: Ita & qui eum non amant anathema sit, id est ut illos abominetur & perdat. **b** ¶ Marañatha. Magis Syrum est q̃ Hebræū, tamen si ex cōfinio utrarūq̃ linguarū aliquid Hebraum sonet. Et interpretatur dominus noster uenit.

c ¶ Gratia domini uobiscum. Propria manus cōsue-
d ¶ Charitas mea cū omnibus uobis. Vt quomodo uos ego diligo, ita & in Christo inuicem diligatis. **e** ¶ In Christo Iesu. Non secundum seculi charitatem. **f** ¶ Amen. Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demonstrat: quomodo inquit, dicit amen super tuam benedictionem?

COMMENTARIA IN SECUNDAM
epistolam ad Corinthios.

P Aulus apostolus Iesu Christi. Queritur cur in omnibus epistolis contra usum epistolarum, primū suum nomen ponat, q̃ eorum ad quos literæ destinantur. Sed hoc ex autoritate apostolici ordinis, quā minoribus scripsit: ut etiam seculi iudices solent ad eos quos regunt, scripta dirigere. Per uoluntatem dei, id est non hominum uolūrate. Simul uult ostendere nō sine uoluntate patris se missum à Christo.

B ¶ Et Timotheus frater &c. Non dixit Paulus & Timotheus, quia nō ambo apostoli. ad Philippenses uero ubi non erat tanta autoritas necessaria, serui ambo ponuntur. **i** ¶ Cum omnibus sanctis qui &c. Hic sancti posunt accipi sacerdotes, qui in prima ponuntur inuocantes dominum, & ad Philipenses cum episcopis & diaconibus. Ideo autem postea nominantur, ne parum intelligentes, eos praetermissos esse putarent. Cum sint in ecclesia cōprehensi Achaia, cuius est metropolis Corinthus. **k** ¶ Gratia uobis & pax à deo patre &c. Hæc est solita salutatio. Hic gratias agit deo gaudens se ideo consolari ut ipse alios conoleretur. **l** ¶ Benedictus deus pater domini nostri Iesu pater &c. Quia ex ipso est omnis misericordia. **m** ¶ Et deus totius consolationis, qui consolatur nos. Id est perfectæ cōsolationis, quia nō est minus tribulatione solatiū. **n** ¶ In omni tribulatione nostra. Id est, non in aliquibus, sed in omnibus. **o** ¶ Vt possimus & ipsi cōsolari eos qui in omni pressura sunt: per exhortationē qua exhortamur & ipsi à deo. Id est propterea liberamur, ut & nos alios cōsolari & de tristitia liberare possimus. Aut ita formā dat nobis alios consolandi, ut per exhortationē qua ipsi à deo con-

solamur agnoscamus quod deus timentū se neminem derelinquat, & multo magis in futuro remuneret, quos etiam in presenti non deserit. **p** ¶ Quoniam sicut abundat passiones Christi in uobis. Id est, per nomen Christi. **q** ¶ Ita & per Christū abundat cōsolatio nostra.

SECUNDA EPISTOLA
AD CORINTHIOS

P Aulus apostolus Iesu Christi, per uoluntatem dei, & Timotheus frater ecclesie dei quæ est Corinthi, cū omnibus sanctis qui sunt in uniuersa Achaia. Gratia uobis & pax à deo patre nostro & dño Iesu Christo. Benedictus deus & pater dñi nostri Iesu Christi pater misericordiarū, & deus totius cōsolationis, qui cōsolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus & ipsi cōsolari eos qui in omni pressura sunt per exhortationē qua exhortamur & ipsi à deo. Quoniam sicut abundat passiones Christi in nobis: ita & per Christū abundat cōsolatio nostra. Siue autem tribulamur pro uestra exhortatione & salute: siue cōsolamur pro uestra cōsolatione: siue exhortamur pro uestra exhortatione & salute, quæ operatur tollerantiā earū de passionū quas & nos patimur: ut spes nostra firma sit pro uobis. Sciētes quoniam sicut socij passionū estis: sic eritis & cōsolatiōis: nō enim uolumus ignorare uos fratres de tribulatione nostra quæ facta est in Asia: quā supra modū grauati sumus supra uirtutē: ita ut tæderet nos etiā uiuere. Sed ipsi in nobismetipsis respōsū mortis habuimus: ut nō simus fideles in nobis: sed in deo

rationem parua pati cognoscant, maxime cum illi talia patientur, qui uice Christi fuerant destinati. Sicut si quis discipulus doleat super iniuria sua, cum audierit magistrum maiora perpeffum, consolatione accepta dolere desinit. **x** ¶ Quoniam supra modum grauati sumus. Supra uirtutem grauati pondere passionum. **y** ¶ Ita ut tæderet nos uiuere &c. Ita ut mori omni deliderio cuperemus. **z** Sed ipsi in nobis responsum mortis habuimus: ut nō simus fideles in nobis &c. Hoc est in nostra prudentia uel cautela. **a** ¶ Sed in deo qui suscitauit mortuos &c. Ipsa mors docuit nos, omne humanum auxilium defecisse, & ab illo solo sperandum esse remedium, cui etiam possibile est mortuos suscitare.